

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Airina Kazlauskaitė

Sociologijos studijų programa
Magistrinis darbas

**Atotolio šeima emigracijos kontekste
(socialinės dokumentikos laidos "Emigrantai" ir vaikų laiškų sociologinė analizė)**

Darbo vadovė: doc. I. Juozeliūnienė

Vilnius 2008

Baigiamąjį darbą

....., patvirtintą
Filosofijos fakulteto dekanı įsakymu Nr., parengiau savarankiškai, galutinai suredagavau ir
įteikiau vadovui.

.....
(Data)

.....
(Absolvento parašas)

Baigiamasis darbas atitinka (neatitinka) BA (MA)
darbams keliamus reikalavimus ir gali būti ginamas

.....
(Data)

.....
(Vadovo parašas)

Baigiamąjį darbą su vadovo tarpininkavimu katedra gavo

.....
(Data)

.....
(Katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Turinys

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
ĮVADAS	7
I. ATOTOLIO ŠEIMA EMIGRACIJOS KONTEKSTE	9
1.1. Emigracijos mastai Lietuvoje	9
1.2. Šeimninė partnerystė ir emigracija	11
1.3. Atotolio šeimų tyrimų apžvalga	13
II. ATOTOLIO ŠEIMŲ TYRIMŲ TEORINIS LAUKAS.....	23
2.1. Tarptautinės migracijos priežasčių teorinės išvalgos	23
2.2. Atotolio šeima „šeiminio streso“ požiūriu (R. Hill);.....	25
2.3. Atotolio šeima kaip socialinė šeima (J. Scanzoni)	28
2.4. Socialinių tinklų svarba (R. M. Milardo ir B. Wellman).....	32
2.5. Paramos tinklai šeimoje (N. Charles)	34
III. GYVENIMO ISTORIJŲ IR LAIŠKŲ SOCIOLOGINIS TYRIMAS	36
3.1. Empirinio tyrimo teorinis modelis.....	36
3.2. Atotolio šeimų atvejų analizė (gyvenimo istorijos socialinės dokumentikos laidoje „Emigrantai“)	
.....	38
Tyrimo organizavimas	38
Kiekybinė laidų analizė	39
Kokybinė laidų analizė	41
3.3. Laiškų analizė (Vilniaus Užupio gimnazijos moksleivių laiškai)	53
IŠVADOS	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS	63
PRIEDAI	66
Priedas Nr. 1	66
Priedas Nr. 2	66

Atotolio šeima emigracijos kontekste
(socialinės dokumentikos laidos "Emigrantai" ir vaikų laiškų sociologinė analizė)

SANTRAUKA

Lietuvai įstojus į Europos sąjungą suaktyvėja trumpalaikė ir ilgalaikė žmonių emigracija iš Lietuvos. Susiduriama su nauju reiškiniu – vienas iš tėvų arba abu tėvai vyksta į užsienį užsidirbti, ieškoti geresnių gyvenimo sąlygų, o jų vaikai lieka Lietuvoje giminių arba valstybės globai. Tokia nauja partnerystės forma vadinama „atotolio šeima“.

Magistro darbe keliamas tikslas - sudaryti teorinį modelį atotolio šeimų analizei ir atskleisti atotolio šeimų pateikimą televizijos laidoje „Emigrantai“ bei moksleivių laiškuose. Jis realizuojamas pirmoje dalyje analizuojant šeiminių partnerystę emigracijos procesų kontekste (pateikiant emigracijos mastus ir ankstesnius tyrimus atotolio šeimos tema), antroje dalyje aptariant atotolio šeimų tyrimo teorinį lauką (nagrinėjamos emigracijos priežastis aiškinančios teorijos, šeimos teorinės priegijos: L. Ryan, J. Arango, J. Scanzoni, R. M. Milardo, B. Wellman, N. Charles). Remiantis šiomis priegiomis ir R. Hill šeimos streso ABC – X analizės modeliu sudarytas teorinis modelis atotolio šeimų tyrimui, šią partnerystės formą analizuojant kaip šeimą, patiriančią stresą. Pagal teorinį modelį, analizuojant atotolio šeimas svarbu tyrinėti stresorių (A), resursus, padedančius šeimai įveikti stresą (B), šeimos narių stresoriaus vertinimą (C) ir šių trijų veiksnių sukeltas pasekmes šeimai (X).

Trečioje empirinėje dalyje atliekami du sociologiniai tyrimai. Pagal sukurtą teorinį modelį atliekamas atotolio šeimos tyrimas, pasitelkiant retai naudojamus metodus: televizijos laidų „Emigrantai“ turinio analizę, siekiant nustatyti atotolio šeimos vaizdavimo televizijoje ypatumus. Antrame empirinės dalies skyriuje analizuojami Užupio gimnazijos moksleivių laiškai emigrantams, kaip svarbi tėvų sugražinimo iniciatyvos grandis.

Televizijos laidų „Emigrantai“ turinio analizė atskleidžia, kad išvykimui kaip stresoriui suteikiama dvejopa reikšmė – tiek teigiama (galimybė pasiekti tikslus), tiek neigiama (išsiskyrimas su artimaisiais). Tyrimo rezultatai parodė, kad atotolio šeimos stresą įveikti padeda individualūs psichologiniai resursai; fiziniai bei emociniai šeimos ryšiai ir pagalba (įsidarbinant, išplėstinės šeimos sukūrimas, paguoda bei ilgesys); bendruomenės resursai (informacija, kontaktai ir pan.). Remiantis laidų analize, atotolio šeimų patiriamas stresas suskirstytas į keturias grupes pagal tai, kaip šeimos įveikė pokytį: mobilizuojantis stresas (šeimos mobilizavosi ir sukūrė gyvenimą svetur), traumatizuojantis stresas (šeimos neįstengė adaptuotis ir planuoja grįžti į Lietuvą); reorganizuojantis

stresas (pakito šeimų struktūra, organizacija, užsienyje sukurtos naujos šeimos ir pan.) ir laikinasis stresas (atotolio šeima kaip laikinas periodas, šeimos planuoja įsitvirtinti Lietuvoje).

Laiškų turinio analizė atskleidžia skirtingus moksleivių požiūrius į emigraciją. Laiškus galima suskirstyti į tris dalis: skatinantys grįžti laiškai, palaikantys emigrantus laiškai, kuriuose mokiniai pritaria emigracijai, ir kaltinantys laiškai, kuriuos išreiškiamas mokinių nepasitenkinimas, emigrantai kaltinami išdavyste, palikimu, nuvylimu, pašiepiami. Analizės rezultatai rodo, kad moksleiviai kalba apie emigraciją daugiau neigiamam kontekste – emigracija suvokiama kaip Lietuvai neigiamas pasekmes sukeliantis reiškinys. Tačiau kalbant apie pačius emigrantus dominuoja teigiamos emocijos: moksleiviai dažnu atveju juos palaiko, teisingai, supranta.

**Family with parents abroad in the context of emigration
(sociological analysis of the telecast “Emigrants” and children’s letters)**

SUMMARY

Emigration rate increases after Lithuania becomes the member of European Union. New phenomenon emerges – parents (or one of them) go abroad to work, to look for better living conditions and their children stay in Lithuania in care of their relatives or state. This phenomenon creates the new family form – “family with parents abroad” (FWPA).

The purpose of this work is to suggest the theoretical model for analysis of FWPA and display presentation of FWPA in Lithuanian telecast “Emigrants” and in children’s letters. It is implemented by analyzing family partnership in the context of emigration in the first part (presenting statistics and previous analysis of FWPA) and discussing theoretical field for researches on FWPA in the second part (analyzing theories explaining reasons of emigration, theoretical approaches for family: L. Ryan, J. Arango, J. Scanzoni, R. M. Milardo, B. Wellman, N. Charles). According to those approaches and R. Hill ABC-X model of family stress I frame the model for analysis of FWPA. In FWPA as family under stress analysis it is important to pay attention to stressor (A), recourses, helping family to cope with stress (B), stress definition given by family members (C) and consequences of stress (X).

In the third empirical part I present two sociological researches. According to created theoretical model FWPA is analyzed using unusual methods. First research - content analysis of television broadcast “Emigrants”. The goal of the research is to analyze how FWPA are presented in Lithuanian television. The second research is analysis of the letters for emigrants, written by pupils of Užupio secondary school. This is analyzed as the important part of the program for parents’ restitution.

Content analyses of telecast “Emigrants” reveals twofold meaning of the stressor, given by the family members – positive as possibility to seek goals and negative as separation with family members. The results show that recourses helping family to cope with stress are individual (knowing language, good health, psychological traits); family recourses as physical help (helping finding a job etc.), emotional support (consolation); community recourses (information, contacts). In the analysis, stress of families with parents abroad I divided into 4 groups, according to family coping with stress: mobilizing stress which organize family abroad; traumatizing stress that disturb family adaptation in other country and families plan to get back to Lithuania; reorganizing stress that reorganize family structure, new family is created and temporary stress, when FWPA is conceptualized as temporary period.

Content analysis of children letters displays different points of view given by pupils. Letters could be divided into three groups: letters motivating emigrants to come back to Lithuania; letters, supporting emigrants, where children endorse emigration; and letters, blaming emigrants, where children blame them for leaving, abandoning, disappointing. The results of this research show that children give negative meaning to the emigration, negative its consequences for Lithuania. But emigrants are presented more in the positive perspective – children support, understand, defense them.

IVADAS

Lietuvai įstojus į Europos sąjungą suaktyvėja trumpalaikė ir ilgalaikė žmonių emigracija iš Lietuvos; susiduriama su naujais reiškiniais – vienas arba abu tėvai išvyksta į užsienį, o vaikai gyvena Lietuvoje vieni, globojami giminių, valstybės. Šeimos narių emigracija nėra naujas reiškinys, tačiau jo mastai tampa iššūkiu šeimos institutui. Nauji transnacionaliniai šeiminiai dariniai byloja apie naują tarpasmeninių santykių raišką, naujo tipo bendruomenes.

Emigraciją kaip problemą pirmiausia pradėjo artikuliuoti žiniasklaida. Į emigracijos reiškinį imta žiūrėti per šeimos prizmę, ypatingas dėmesys skiriamas išvykusiųjų motyvams bei pasekmėms vaikams, likusiems Lietuvoje. Viešai tėvų išvykimas dirbti į užsienį siejamas su išskirtinai neigiamomis pasekmėmis – vaikų savižudybėmis, paauglių delinkventiniu elgesiu. Atotolio šeima sutapatinama su „asocialiomis“ šeimomis, šie terminai vartojami kaip sinonimai. Dažnai emigrantų šeimos yra pavadinamos „išskirtomis“ šeimomis, o vaikai – „niekieno“, „paliktais“, „nereikalingais“, „telefoniniais“. Neatsižvelgiama į tai, kad stigmatizuojančių sąvokų sklaida viešame diskurse gali sukelti antrinę stigmatizaciją, be to, reiškiasi dar giliai įsišaknijusi tradicija kalbėti vaikų vardu, nesiteiraujant jų nuomonės (Juozeliūnienė, Kanapienienė, Kazlauskaitė, 2008).

Akademiniam diskurse tokioms šeimoms, kurių vienas ar abu tėvai išvykę į užsienį, o vaikai gyvena kilmės šalyje, apibūdinti naudojami įvairūs terminai: transnacionalinės šeimos (D. Bryceson), tarpsieninės šeimos (D. Bryceson), šeimos siejamos su įsivaizduojamomis bendruomenėmis (U. Vuorela) ir pan. Savo darbe naudosis terminą „atotolio šeima“, kurį 2006 metais pasiūlė I. Juozeliūnienė ir M.P. Šaulauskas.

Lietuvos akademiniame diskurse emigracijos tyrimų objektas pakito po 2004 m. - mokslininkai emigracijos reiškinį pradėjo analizuoti iš šeimos perspektyvos. Tyrimuose dėmesys daugiausiai sutelkiamas į emigracijos motyvus, į atotolio šeimą žvelgiama per ekonominių teorinių prieigų prizmę (Zlotnic, Weiss, Massey, Stark, Piore, De Jong, Fawcett, Lee, Rooth ir kt.). Paskutiniuose tyrimuose analizuojami jau ne tik emigrantų motyvai, bet ir emigracijos įtaka vaikams, vaidmenų pokyčiai ir pan. Tyrimuose paprastai naudojami metodai: apklausa (I. Leliūgienė, L. Rupšienė ir L. Plavinskienė, 2005; S. Šalaševičiūtė, 2007) ir interviu (A. Maslauskaitė ir V. Stankūnienė, 2007). Nors tyrimuose į emigraciją jau žvelgiama per šeimos prizmę, atotolio šeimų tyrimo teorinis laukas dar nėra išplėtotas.

Magistrinį darbą sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje atotolio šeima bus pristatyta emigracijos kontekste: apžvelgsiu emigracijos iš Lietuvos mastus, pristatysiu atotolio šeimos tematika atliktus tyrimus Lietuvoje ir užsienyje.

Antroje teorinėje dalyje bus pristatytas atotolio šeimų tyrimų teorinis laukas: emigracijos priežastis aiškinančios teorijos, šeimos tyrimo teorinės prieigos. Į atotolio šeimą žvelgsiu per sociologinių teorinių prieigų prizmę. Pristatysiu L. Ryan, J. Arango, J. Scanzoni, R. M. Milardo, B. Wellman, N. Charles išvalgas. Remdamasi šiomis prieigomis ir R. Hill šeimos streso ABC – X analizės modeliu sudarysiu teorinį modelį atotolio šeimų tyrimui. Pasak autoriaus, analizuojant šeimos patiriamą stresą reikia atkreipti dėmesį į stresorius, kurie jį sukėlė (A), šeimos resursus, padedančius šeimai kovoti su stresu (B), šeimos narių požiūrį į stresą (C) ir dėl streso įvykusį pokytį (X). Šiam tikslui svarbūs L. Ryan emigracijos kaip nesėkmės darbo rinkoje aiškinimas, J. Arango sprendimo emigruoti kaip šeimos strategijos koncepcija, J. Scanzoni socialinės ir išplėstinės šeimos samprata, N. Charles paramos tinklų samprata bei M. Milardo, B. Wellman socialinių tinklų teorija.

Trečioje, empirinėje, dalyje pristatysiu dvi sociologines analizes. Pagal sukurtą teorinį modelį atliksiu atotolio šeimos tyrimą, pasitelkdama migracijos tyrimuose retai naudojamus metodus: atliksiu televizijos laidų „Emigrantai“ turinio analizę, kurios tikslas – nustatyti atotolio šeimos vaizdavimo televizijoje ypatumus. Antrame empirinės dalies skyriuje analizuosiu Užupio gimnazijos moksleivių laiškus emigrantams, kaip svarbią tėvų sugražinimo iniciatyvos grandį.

Darbo tikslas:

Pateikti teorinį modelį atotolio šeimų sociologinei analizei ir atskleisti atotolio šeimų pateikimą televizijos laidoje „Emigrantai“ bei moksleivių laiškuose.

Darbo uždaviniai:

1. Analizuoti šeiminių partnerystę emigracijos procesų kontekste;
2. Aptarti atotolio šeimų tyrimo teorinį lauką;
3. Sudaryti teorinį modelį atotolio šeimos sociologiniam tyrimui;
4. Nurodyti atotolio šeimos ypatumus, atliekant televizijos laidų „Emigrantai“ turinio analizę;
5. Analizuoti moksleivių požiūrį į emigraciją, atliekant Vilniaus Užupio gimnazijos moksleivių laišku emigrantams content analizę.

I. ATOTOLIO ŠEIMA EMIGRACIJOS KONTEKSTE

1.1. Emigracijos mastai Lietuvoje

Lietuvoje stebima tiek ilgalaikė, tiek trumpalaikė emigracija, ypatingai suaktyvėjusi po Lietuvos įstojimo į ES. Susiduriama su faktu, kad tikslių ir nekontroversiškų duomenų apie emigracijos mastus nėra. Statistikos departamento turimi duomenys pateikia kelis skaičius, padedančius apytiksliai įsivaizduoti procesų mastą, nors galutinio atsakymo dėl emigracijos apimties šie skaičiai neduoda. Statistikos departamento duomenimis, nuo 1990 m. iki 2003 m. iš Lietuvos deklaravę savo išvykimą išvyko apie 30 000 gyventojų, vien 2004 m. - 12 675 žmonės, 2005 m. iš Lietuvos emigravo 15,6 tūkst. Žmonių ir t.t. (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Emigracijos mastai Lietuvoje

Periodas	Emigrantų sk.
1990 – 2003	30 000
2004	12 675
2005	15 600
2006	12 600
2007	13 900

Šaltinis: Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, Statistikos departamentas prie LT vyriausybės, 2008

Daugiausia Lietuvos gyventojų 2007 m. emigravo į Jungtinę Karalystę (3,7 tūkst.), Airiją (1,6 tūkst.), JAV (1,5 tūkst.), Vokietiją (1,3 tūkst.), Ispaniją (0,8 tūkst.) (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Emigrantai, deklaravę išvykimą, pagal būsimą gyvenamąją vietą 2007 m.

Tikslo šalis	Emigrantų dalis %
JK	27
Airija	12,4
JAV	11,2
Vokietija	8,3
Ispanija	5,6
Kitos šalys	35,5

Šaltinis: Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, Statistikos departamentas prie LT vyriausybės, 2008

Kalbant apie emigravusių lietuvių amžių, beveik pusė 2005 metais išvykusių lietuvių buvo nuo 25 iki 44 metų amžiaus. Beveik 40 % emigrantų buvo mažiau nei 25 metų amžiaus. Tarp emigrantų buvo tik 14% vyresnių nei 45 metų amžiaus žmonių. Taigi, iš Lietuvos emigruoja daugiausiai 25 – 44 metų žmonės, vyresni emigruoja retai (žr. Lentelę nr. 3). Tai galima būtų paaiškinti, tuo, kad pagrindinė emigracijos priežastis – siekis užsidirbti, geresnio gyvenimo paieškos, o tam labiau ryžtasi jaunesnio amžiaus žmonės. Be to įsidarbinti lengviau jaunesnio amžiaus žmonėms.

3 lentelė. Emigrantai pagal amžių 2005 metais.

Emigrantų amžius	Emigrantų dalis %
< 17	17,1
18 – 24	19,8
25 – 44	48,8
> 45	14,3

Šaltinis: Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, Statistikos departamentas prie LT vyriausybės, 2008

Klabant apie šeiminę padėtį, susituokusių ir nevedusių/netekėjusių emigrantų dalis yra panaši (atitinkamai 42,9% ir 38,4%). Net 43,9% 2007 metais emigravo būdami susituokę. Nėra duomenų, kokia dalis emigrantų išvyksta kartu su savo sutuoktiniu, o kiek jų išvažiuoja į užsienį, palikdami šeimas Lietuvoje (žr. Lentelę nr. 4).

4 lentelė. Emigrantai pagal šeiminę padėtį.

Šeimyninė padėtis	Emigrantų dalis %
Nevedę/netekėjusios	38,4
Susituokę	43,9
Išsiskyre	15,3
Kiti	2,4

Šaltinis: Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, Statistikos departamentas prie LT vyriausybės, 2008

Taigi, iš statistinių duomenų matome, kad emigracija yra aktualus reiškinys Lietuvos visuomenei. Po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą, emigracijos mastai vis labiau auga. Tai patvirtina faktas, jog emigruoja daug daugiau žmonių nei imigruoja (žr. Lentelę nr. 5). Emigruoja daugiausiai jauni,

darbingiausio amžiaus žmonės, beveik pusė kurių yra susituokę. Atsiranda vis daugiau šeimų, kai vienas tėvų išvyksta dirbti į užsienį, Lietuvoje palikdamas likusius šeimos narius.

5 lentelė. Tarptautinė migracija.

Metai	Imigravo	Emigravo	Migracijos saldo
2001	4694	7253	-2559
2002	5110	7086	-1976
2003	4728	11032	-6304
2004	5553	15165	-9612
2005	6789	15571	-8782
2006	7745	12602	-4857
2007	8609	13853	-5244

Šaltinis: Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, Statistikos departamentas prie LT vyriausybės, 2008

1.2. Šeiminė partnerystė ir emigracija

Pasak D.F. Bryceson, transnacionalinės šeimos – tai šeimos, kurių nariai kurį laiką ar visą laiką gyvena atskirai vienas nuo kito, tačiau laikosi kartu ir sukuria bendrą gerovės ir vieningumo jausmą net abipus nacionalinių sienų. Transnacionalinių šeimų skiriamasis bruožas yra erdvinis išsiskyrimas (Bryceson, 2002).

Pasak autorės, šeimos, gyvenančios atskirose erdvėse, nėra dabartinės globalizacijos sukurtas reiškinys. Tokios šeimos egzistavo jau pvz. kolonializmo laikais. Tačiau tik atsiradus informacinei visuomenei bei paplitus tarptautinei rinkai, tokios šeimos tampa Europos kasdieniu gyvenimo būdu.

Autorė išskiria kelis migracijos etapus, reikšmingus transnacionalinių šeimų formavimuisi: priešindustrinės Europos nemobilumo etapas, antrasis – masinis judėjimas tolیمais atstumais 1840 – 1910 m., trečiasis – europiečių masinio judėjimo kontrolė 1910 – 1950 m., ketvirtasis etapas – masinio mobilumo reaktyvacija ir reorientacija labiau į judėjimą Europos viduje nei į išorę.

Pirmojo etapo metu mobilumas buvo labai ribojamas. Pirmosios transnacionalinės šeimos susiformavimas siejamas su kilmingaisiais ir pirkliais. Tarpvalstybinė santuoka buvo Vakarų Europos karališkųjų šeimų norma, taigi tai ir tapo pagrindu formuojantis transnacionalinėms šeimoms. Vėliau, 16 – 18 a. Europos šeimos ėmė migruoti į Ameriką ir antrojo etapo metu Europą paliko apie 52 mln. gyventojų. Dažnu atveju išvykdavo vyrai, palikdami šeimos narius kilmės šalyje. Trečiojo periodo

metu dėl pasaulinių karų migracija į Ameriką buvo visiškai sustojusi. Atsirado kitas fenomenas – transnacionalinės šeimos kūrėsi ne savo noru, o kaip karo pasekmė, kai vyrai išvykdavo į priverstinę karinę tarnybą. Šeimos ryšiai dažnai nutrūkdavo vyrai žuvus kare. Ketvirtojo periodo metu, po 1950 m. tarptautinė migracija vėl suaktyvėjo, atsidarius valstybių sienoms. Ypatingai suaktyvėjo migracija iš besivystančių šalių į išsivysčiusias. Atsivėrus Europos sienoms ir migracijos srautams suaktyvėjus transnacionalinė šeima tampa vis populiarese Europoje (Bryceson, 2002).

Taigi, jei transnacionalinės šeimos susikūrimas nėra naujas reiškinys Europoje, ar šiuolaikinė transnacionalinė šeima radikaliai skiriasi nuo ankstesniųjų? Remdamasi savo tyrinėjimų duomenimis, D. Bryceson (2002) teigia, kad ankstesniosios ir dabartinės transnacionalinės šeimos savo geografinį išsibarstymą kompensuoja tinklais. Skirtumas yra tas, kad dabar kurti ir palaikyti tinklus yra daug paprasčiau dėl technologinių naujovių komunikacijos srityje: šeimos nariai gali bendrauti telefonu, internetu ir atsisakyti lėto bendravimo paštu, kuris ankstesnėms šeimoms buvo vienintelė bendravimo priemonė. Šiuolaikinės šeimos nariai taip pat turi galimybę grįžti aplankyti šeimos narių daug dažniau nei anksčiau. Taigi, plačios komunikacijos galimybės stipriai įtakoja transnacionalinės šeimos bendrumo ir priklausomybės jausmo kūrimą ir palaikymą.

D. Bryceson pabrėžia, kad ne visos šeimos, kurias skiria atstumas, vadinamos transnacionalinėmis šeimomis. Pavyzdžiui diplomatai, kurie labai dažnai keliauja ir pakankamai ilgą laiką gyvena užsienio šalyje vadinami dažniau „mobiliais“ nei „emigrantais“. Autorė pabrėžia, kad transnacionalinė šeima siejama daugiau su finansinėmis išvykimo priežastimis, nors ryšiai ir mainai tarp abiejų šeimų narių yra tokie patys.

Pasaulinės tendencijos kuria akstiną transnacionalinės šeimos atsiradimui. Šiandieninė transnacionalinė šeima yra charakterizuojama lankstesniais ryšiais su kilmės vieta, etniškumu ir nacionaline priklausomybe. Autorė kelia klausimą, ar transnacionalinės šeimos priešpastatomos nacionaliniams jausmams ir lojalumui. Viena vertus, transnacionalinės šeimos matomos kaip grėsmė, griaunanti ryšius su nacionaline valstybe, bet kita vertus, šeimų išsisklaidymas, siejant jas su tarptautiniais konfliktais, darbo rinkomis ir kitais globaliais reiškiniais matomas kaip jėga, naikinanti šeimos vienybę ir atskirų šeimų narių gerovę, kurie dažnai atmeta ilgalaikių įprastinių rūpinimosi santykių saugumą (Bryceson, 2002).

Pasak F. D. Bryceson (2002), nėra nusistovėjusių sąvokų, kalbant apie transnacionalinę šeimą. Transnacionalines šeimas autorė dar kitaip vadinama daugialokacinėmis šeimomis. Ji siūlo dar vieną terminą – tarpsieninė šeima, norėdama parodyti kelius ir būdus, kokiais kuriama šeimos erdvė ir tinklai, ryšiai, kai nebėra tiesioginių jungčių. Terminas taip pat pažymi, kaip apibrėžiami identitetai, skirtumai ir susitarimai dėl erdvių ir vaidmenų pasiskirstymo. Terminas susijęs taip pat su vertybių sklaida, kurią perneša transnacionalinės šeimos.

Kitas svarbus aspektas, apie kurį kalba autorė, tai – „giminiavimasis“, t.y. įvairovė kelių, kuriais individai kuria, palaiko ar riboja santykius tarp šeimos narių. Kai šeima išsibarsto dideliais atstumais, sustiprėja poreikis išlaikyti šeimos ryšius. Šeima materializuojama kaip įsivaizduojama bendruomenė su dalijamais jausmais ir abipusėmis pareigomis. Šeimos supratimas gali būti skirtingas net tos pačios šeimos narių vaizduotėse.

Taigi, pasak autorės, šeima yra įsivaizduojama bendruomenė. Netgi šeimos narius mes galime pasirinkti – galime pasirinkti, su kuriais iš artimųjų sąveikausime kasdieniame gyvenime. U. Vuorella pritaria D. F. Bryceson, jog šeima gali būti suvokiama kaip įsivaizduojama ir reali bendruomenė: priklausymas šeimai kuriamas emociju pagrindu. Nepaisant fizinio išsiskyrimo ir kultūrinio atotrūkio, šeima tampa multi-centralizuota, kiekviena tokio tipo šeima sukuria savą priklausomybės ir lojalumo jausmą. Šeimos tradicijos, susirašinėjimai, atostogos ir reikšmingi simboliniai objektai kuria priklausomybės ir bendrumo jausmą (Bryceson, Vuorela, 2002).

1.3. Atotolio šeimų tyrimų apžvalga

Akademiame diskurse emigracijos tyrimų objektas pakito po 2004 m. Mokslininkai emigracijos reiškinių pradėjo analizuoti per šeimos prizmę. Tyrimuose pereita iš makro dimensijos į mezo ir mikro dimensiją. Atliekama vis daugiau tyrimų, susijusių su emigrantų šeimomis – atotolio šeimomis. Tačiau dažniausiai tyrimai remiasi ekonominėmis teorijomis, t.y. tyrimuose dėmesys sutelkiamas daugiausiai į emigracijos motyvus, apsiribojama migracijos priežasčių analize, migracijos mastų nustatymu ir pan.

Socialinės pedagogikos aspektu atotolio šeimą analizavo I. Leliūgienė, L. Rupšienė ir L. Plavinskienė. Straipsnyje „Tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaka vaikų socializacijai“ (2005) autorės pristato kiekybinio tyrimo, kurio metu buvo apklausti išvykusių tėvų vaikai, rezultatus. Autorės teigia, kad dauguma migruojančių į užsienį žmonių palieka savo šalyje šeimas, kuriose auga vaikai. Todėl autorės į šią problemą žvelgia vaikų aspektu. Straipsnyje pabrėžiama, kad vaiko socializacijai didžiausią įtaką

daro šeima. Taigi, daroma prielaida, kad tėvų (vieno jų) atskyrimas nuo šeimos išvykus dirbti į užsienį yra vienas šeimos disfunkcionalumą lemiančių veiksnių. Atlikto kiekybinio tyrimo tikslas - atskleisti tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaką vaikų socializacijai (Leliūgienė et al., 2005). Kadangi tyrimo imtis parinkta netikimybinio būdu, tyrimas traktuojamas kaip žvalgomojo pobūdžio, o jo rezultatai nepretenduoja į išvadų generalizavimą visai populiacijai. Pagrindinės tyrimo išvados:

- Dauguma tėvų palaiko su vaikais glaudžius santykius skambindami, rašydami SMS žinutes, laiškus. Išskyla tendencija, kad dažnesnius kontaktus su savo vaikais palaiko išvykusios mamos nei išvykę tėvai.
- Respondentų teigimu, tėvams išvykus pagerėja daugelio šeimų materialinė padėtis. Vaikai tampa atsakingesni ir savarankiškesni. 26% respondentų nurodė, kad jų šeimos materialinė padėtis išliko tokia pati.
- Egzistuoja ir alternatyvus tėvų elgsenos modelis, kuris pasireiškia vaikų socializacijos ignoravimu ir tėvystės pareigų apleidimu (vaikai paliekami vieni, su jais bendraujama retai arba visai nebendraujama).
- Palikti vaikai stipriau ar silpniau išgyvena netekties jausmą, nuotaikos pablogėjimą, emocijų sumaištį. Paaiškėjo, kad kuo jaunesni vaikai, tuo sunkiau jie išgyvena išsiskyrimą su tėvais.

2006 metais vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje, bendradarbiaujant su Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, buvo atliktas tyrimas, siekiant įvertinti dar iš esmės nenagrinėtus aspektus, susijusius su *vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimu*, pastarųjų tėvams išvykus į užsienį (Šalaševičiūtė, 2006).

Tyrimo tikslas - bendrojo lavinimo mokyklose bei ikimokyklinio ugdymo įstaigose besimokantiems mokiniams bei mokytojams/auklėtojams pateiktų anketų pagrindu įvertinti vaikų teisių ir teisėtų interesų, gyvenimo sąlygų užtikrinimo, interesų atstovavimo laipsnį ugdymo įstaigose, jų tėvams ar vienam iš jų išvykus dirbti ir/ar gyventi į užsienį, o taip pat pateikti galimus įvertintos problemos preliminarius sprendimo būdus ir rekomendacijas.

Tyrimo metu buvo surinkti anketavimo rezultatai iš 651 Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bei ikimokyklinio ugdymo įstaigos.

Analizuojant vaikų apklausos rezultatus, ištirta, kad iš vaikų, kurių tėvai ar vienas iš jų yra išvykę į užsienį (9 031), 5 776 gyvena tik su vienu iš tėvų, o tai sudaro 61%, kiti vaikai (3 725) yra likę be nuolatinės tėvų priežiūros: dalis jų nurodė, jog priežiūra yra patikėta seneliams (28%), mažesniosios dalies interesais rūpinasi giminaičiai (5%), vyresni broliai ir seserys (3%), draugai, pažįstami (1%), kiti

asmenys (1%) ir netgi dalis jų nurodė, jog gyvena vieni (78 mokiniai (1%)). Lietuvos ugdymo įstaigų apklausos rezultatų analizė rodo, kad vaikų, kurie yra likę be tėvų (vieno iš turimų tėvų), priežiūra dažniausiai patikima seneliams, mažiau vaikų paliekami su giminaičiais ar vyresniais broliais ir seserimis.

Pagrindinės problemos, neatsiejamos nuo ugdymosi proceso, kurias identifikavo patys vaikai, yra vėlavimas į pamokas, atsakomybės už mokymosi rezultatus sumažėjimas, neatsakinga pamokų ruoša ir kitos problemos. Neigiami pasikeitimai, kuriuos nurodė patys vaikai (mokiniai) mokyklose sudaro 36%, o mokyklose – darželiuose 25 % visų atsakymų, kuriais jie pažymėjo savo elgesio įvertinimą.

Pedagogai kaip pagrindinę problemą įvardija mokymosi motyvacijos nebuvimą, tai sudaro 31% visų nurodytų problemų. Šiek tiek mažiau pedagogų mano, jog, tėvams išvykus į užsienį, atsiranda vaikų lankomumo problema (21%). Ne mažiau aktualia pripažįstama ir problema, susijusi su vaikų elgesiu, kuris pasireiškia kaip nedrausmingumas bei išūlus elgesys, konfliktai su mokytojais ir su kitais mokiniais (17%).

Ugdymo įstaigų pateikti duomenys apie vaikų elgesio pasikeitimus, kuriuos įvardijo patys vaikai ir jų mokytojai/auklėtojai, rodo, jog daugelio vaikų atžvilgiu (ypač pačių mažiausių, lankančių lopšelius – darželius) pastebimas liūdesys, nerimas, išsiblaškymas, irzlumas, jautrumas ir pan. Pastarieji aspektai neigiamai atsiliepią ir vaiko psichosocialinei raidai, nutrūksta ryšys su tėvais, vaikai jaučiasi atstumti ir palikti.

Apibendrinant, tyrimas atskleidė neigiamas tėvų išvykimo į užsienį pasekmes vaikams, susijusias su jų gyvenimo, ugdymo, buities sąlygomis, socialiniu aprūpinimu.

Naujausias tyrimas atotolio šeimos tematika buvo atliktas 2007 metais socialinių tyrimų institute, kurio tikslas buvo *migracijos įtakos šeimos institutui nustatymas*. Tyrimui įgyvendinti pasirinkti kiekybiniai (apklaustos 309 atotolio šeimos) ir kokybiniai informacijos rinkimo metodai (7 atvejai).

Šio tyrimo autorės A. Maslauskaitė ir V. Stankūnienė atotolio šeimai apibūdinti naudoja terminą - transnacionalinė (TN) šeima.

Tyrimo ataskaitoje formuojamas konceptualus tyrimo modelis, kuris remiasi keliomis teorinėmis prielaidomis. Autorių teigimu, migracijos tyrimo vienetas – ne individas, o šeima, atsižvelgiant į naujosios ekonomikos migracijos teoriją. Autorės remiasi D. S. Massey, J. Arango teorinėmis priegomis (1993), pagal kurias į sprendimo migruoti priėmimą įtraukiama šeima, ne tik vienas individas. Žvelgiant iš D. M. Klein ir J. M. White (1996) šeimos vystymosi teorinės perspektyvos transnacionalinę šeimą galima išskirti kaip vieną iš šeimos raidos stadijų. Taigi, į transnacionalinę šeimą galima žvelgti kaip į šeimos stadiją, turinčią kelis etapus:

- Šeima prieš TN;
- Patekimas į TN stadiją;
- Prisitaikymas;
- Išėjimas iš TN: susijungimas tikslo ar kilmės šalyje/iširimas.

Transnacionalinėje raidos stadijoje šeima turi adaptuotis pakitusiomis sąlygomis, sukurti naujas savo funkcionavimo taisykles, naują vidinę organizaciją. Šeimai susijungs kilmės ar tikslo šalyje arba jai iširus, šeimos transnacionalinis etapas baigiamas (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007, p. 32).

Tyrimo ataskaita pateikiama pagal nustatytus etapus, kiekvienas iš jų nagrinėjamas remiantis gautais TN šeimų kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatais.

Pirmiausia A. Maslauskaitė ir V. Stankūnienė nagrinėja priežastis, sąlygojančias šeimos patekimą į TN stadiją. Autorės išskiria makro, mezo ir mikro veiksnius, didžiausią dėmesį skirdamos antriesiems (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007).

Mikro veiksniai betarpiškai susiję su migruojančiu asmeniu. Šiuo atveju nagrinėjamas sociodemografinės charakteristikos, socialinių statusų išteklius, kuriais buvo disponuojama prieš išvykstant, buvimo užsienyje trukmė.

Remiantis kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatais, galima teigti, kad daugumai migrantų dabartinė migracija yra pirmoji. Traukos šalys po Lietuvos įstojimo į ES lieka tos pačios kaip ir anksčiau: Jungtinė Karalystė, Airija, Norvegija (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007).

Daugiausia migravusių TN šeimų narių yra iš didžiųjų ir vidutinių miestų, be to lyginant su mažų miestų ir kaimų gyventojais, dvigubai didesnė jaunesnių žmonių (20-29 m.) dalis migruoja iš didesnių miestų.

Daugiau nei 80% išvykusių šeimos narių priklauso žemiausio ar vidutinio išsilavinimo grupei, dauguma išvykusiųjų išlaikė horizontalų mobilumą tarp profesinių statusų.

Daugiausia autorės tyrinėja *mezo* veiksnius. Prie jų priskiriami su šeima asocijuoti veiksniai: šeimos „spaudimas“ išvykti, šeimos kultūra, ryšiai su migracine sistema. Į šiuos veiksnius autorės kreipia didžiausią dėmesį, kadangi viena iš jų iškeltų teorinių prielaidų teigia, kad sprendimas migruoti yra šeimos, o ne individo subrandintas rezultatas. Remiantis tyrimo rezultatais, gautos tokios išvados:

- Kiekybinis tyrimas parodė, kad daugiau nei 40% išvykusiųjų išvažiuoti skatino bent vienas šeimos narys.

- Šeimos perėjimą į TN įtakoja ir šeimoje sukurtų požiūrių ir vertinimų apie gyvenimą Lietuvoje, šeimos gerovę ir migraciją visuma. Migracinė šeimos kultūra buvo matuojamas prašant respondentų įvardinti priežastis, kurios lėmė jų šeimos nario apsisprendimą išvykti dirbti į užsienio šalį. Beveik visi respondentai išvykimo priežastimis įvardijo mažas pajamas (99,3%), galimybę užsidirbti užsienyje (96,8%), didesnes darbo galimybes užsienyje (91,9%). Apie 70% respondentų kaip svarbias nurodė priežastis, susijusias su neigiamai vertinama darbo aplinka Lietuvoje („nesiskaitoma su darbuotojo teisėmis“, „sunku susirasti gerai apmokamą darbą“), sunkius socialinio gyvenimo aspektus („turtingi gali viską, o neturtingi – nieko“). Taip pat nustatytas, kad nei migrantų šeimos gyvenamoji vieta, nei jų amžius, nei išvykimo trukmė statistiškai reikšmingos įtakos neturi.
- Tyrimas parodė, kad migracijos tinklai gali susidėti iš formalių ir neformalių ryšių. Neformalius tinklus sudaro išvykstančiojo draugai, artimieji, pažįstami, gyvenantys užsienio šalyse. Formalius tinklus galima vadinti „migracine industrija“, veikiančia kaip transnacionalinis organizuotas verslas, skatinantis darbo jėgos judėjimą tarp šalių. Migracijos tinklas gali padėti susirasti darbą, gyvenamą vietą, teikti informaciją, reikalingą įsikuriant užsienio šalyje ir pan. Tyrimo duomenys patvirtina, kad migracijos tinklo svarba yra labai didelė: 76,4% išvykstančiųjų užsienio šalyje turėjo giminių ar draugų tinklą. Svarbu pastebėti ir tai, kad migracijos tinklas tikslo šalyje tampa platesnis. Iki Lietuvos įstojimo į ES net 29,1% savarankiškai rado darbą, o po 2004 m. tokių dalis sumažėjo tris kartus (8,3%). Taigi, migracijos tinklų svarba, intensyvėjant migraciniams srautams iš Lietuvos, stiprėja. Migracijos tinklų reikšmę patvirtina ir kokybinio tyrimo rezultatai (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007).

Šeimas perėjus į TN stadiją, kai vienas iš suaugusiųjų šeimos narių išvyksta į užsienį, kyla būtinybė *perorganizuoti šeimos vaidmenų sistemą*. Gali būti taip, kad suaugusiųjų vaidmenys perduodami vyresniems vaikams. 62% respondentų teigė, kad išvykus šeimos nariui, namų ūkio priežiūros krūvis jiems padidėjo. 52,8% teigė, kad padidėjo tiek namų, tiek vaikų priežiūros krūvis, o 23,4% teigė, kad padidėjo bent vienas. Kalbant apie lytį, vaidmenų krūvio kaitą labiau akcentuoja likę tėvai, kai išvykusi motina, nei atvirkščiai (74,5% ir 47% atitinkamai). Taip pat vaidmenų krūvių pasikeitimas susijęs su vaikų skaičiumi ir amžiumi. Kuo daugiau vaikų ir kuo jie didesni, tuo dažniau deklaruojamas išaugęs vaidmenų krūvis. Kokybinis tyrimas parodė, kad dalis vaidmenų gali būti atiduodami vaikams.

Šeima palaiko santykius su išvykusiuoju keliais būdais: jam periodiškai grįžtant, bendraujant kai jis yra tikslo šalyje, lankantis tikslo šalyje. Beveik trečdalis respondentų namo grįžta bent kartą per 3 mėnesius, didžioji dalis grįžta bent kartą per pusę metų, o absoliuti dauguma namo grįžta bent kartą per

metus. Kokybinis tyrimas atskleidė, kad šeimos nariui grįžus juntama psichologinė įtampa: nerimas, įtampa atsiranda grįžusiam ieškant savo vaidmens šeimoje ir kitiems šeimos nariams dėl vaidmenų perorganizavimo.

TN narių *komunikacija* su išvykusiuoju šeimos nariu vyksta dažnai: 65,5% respondentų su išvykusiuoju bendrauja bent keletą kartų per savaitę. Kalbant apie bendravimo priemones, dauguma respondentų dažniausiai bendrauja telefonu (64,8%), daugiau nei trečdalis – internetu (35,6%). Kokybinis tyrimas atskleidė, kad bendravimas padeda išlaikyti išvykusiojo integruotumą į šeimą nepaisant jo fizinio nebuvimo šalia. Trečdalis respondentų per paskutinius 12 mėnesių bent kartą apsilankė šalyje, kurioje gyvena partneris.

Pasak A. Maslauskaitės ir V. Stankūnienės, *vaikai* gali tapti skaudžiausiai tėvų migraciją išgyvenančia ir didžiausias neigiamas pasekmes patiriančia grupe. Dažniausiai fiksuojami vaikų elgesio pokyčiai yra liūdesys ir nusiminimas. Juos pastebėjo beveik pusė tėvų (48,5%). Panaši dalis vaikų pradeda geriau mokytis. Autorės pastebi, kad tai gali įtakoti vaiko noras atkreipti į save dėmesį, sustiprinti savęs vertės jausmą. Apie trečdalis vaikų dažniau nei prieš migraciją būna pikti, dažniau verkia, pasitaiko baimių, kurių anksčiau neturėjo, tampa uždaresni.

Tyrimas parodė, kad šeimos, kuriose išvykusi motina dažniau susiduria su vaikų elgesio pokyčiais nei šeimos, kuriose išvykęs tėvas (50% ir 25%, atitinkamai) (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007).

Apibendrinant atotolio šeimų analizę akademiniam diskurse, galime teigti, kad daugiausia dėmesio mokslininkai skiria emigrantų šeimų sukūrimo motyvams. Atotolio šeimų tyrimuose daugiausia remiamasi ekonominėmis teorijomis, nėra problemos teorinės refleksijos. Paskutiniame pristatytame tyrime (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007) dar vis vadovaujamosi ekonominėmis teorijomis kaip J. Arango, D. S. Massey ir kt., tačiau tyrime jau keliami vaidmenų pokyčių klausimai, vaikų emocinės būklės ir panašūs klausimai. Tačiau tyrimuose stinga problematikos teoretizavimo.

Po 2004 metų sustiprėjus emigracijos srautams, emigraciją kaip problemą pirmiausia pradėjo artikuliuoti žiniasklaida. Į emigracijos reiškinį imta žiūrėti per šeimos prizmę, ypatingas dėmesys skiriamas išvykusiųjų motyvams bei pasekmėms vaikams, likusiems Lietuvoje. Buvo atlikta keletas tyrimų, kuriuose analizuojami atotolio šeimos ypatumai, atsispindintys Lietuvos žiniasklaidoje.

Atotolio šeimų problematiką sociologiniu aspektu nagrinėjo I. Juozeliūnienė (2005). Siekiant geriau susipažinti su problemos apmatais ir nubrėžti bendriausias tolesnių sociologinių tyrimų gaires, buvo atlikta dienraščių ir internetinio naujienų portalo Delfi publikacijų bei jų komentarų content analizė.

Tyrimas parodė, kad atotolio šeimų problematikoje susipynė teisinis, pedagoginis, psichologinis aspektai, galima gilintis į emigracijos procesus ir jų žmogiškas pasekmes, vaiko ir tėvų psichinės sveikatos, įveikos mechanizmų klausimus. Be to, atotolio šeimų problematiką galima nagrinėti tėvų, vaikų, globėjų, kitų reikšmingų asmenų (mokytojų, kaimynų, draugų) požiūriais.

Autorė nurodo, kad emigrantai – nėra homogeninė grupė. Tyrimas parodė, kad galima skirti atotolio šeimas, vadovaujantis *trimis kriterijais: pirma*, pagal tai, kuris šeimos narys išvyko į užsienį (motina, tėvas, abu tėvai); *antra*, pagal tėvų santuokinį statusą išvykimo į užsienį momentu (sutuoktiniai, sugyventiniai, išsiskyre, našliai, vieniši), *trečia*, pagal vaiko globos Lietuvoje pobūdį (vaikus globoja motina/tėvas, seneliai, dėdės/tetos, broliai/seserys, kiti giminaičiai, gyvena globos namuose, gyvena vieni). Kiekvienu atveju atotolio šeimos struktūra, tarpasmeniniai santykiai ir problemų sprendimo būdų patirtis gali būti skirtinga (Juozeliūnienė, 2005).

Išvykimas į užsienį sietinas su skirtingais motyvais. Emigracijos motyvai nusakomi kaip „prasmės deficitas“ ir „išgyvenimo migracija“. „Prasmės deficitas“ reiškia, kad į užsienį vykstama studijuoti, ieškoti platesnių karjeros galimybių, geresnių gyvenimo sąlygų, nematant prasmės gyventi Lietuvoje. „Išgyvenimo migracijos“ atveju Lietuvos piliečiai vyksta į užsienio valstybes užsidirbti pinigų, siekdami padidinti savo ir Lietuvoje likusių šeimos narių materialinę gerovę.

Žiniasklaidoje iškeliama vaiko globos problema, tėvams išvykus į užsienį. Tokiu atveju vaikai lieka be oficialių globėjų. Kalbant apie šią problemą išsiskiria dvi nuomonės. Vieni siūlo padėti išvykstantiems tėvams organizuojant jų globą Lietuvoje. Kiti, priešišškai nusiteikę prieš emigruojančius tėvus, siūlo nesuteikti jiems leidimo išvykti, kol neparodoma, kokiomis sąlygomis yra paliekamas vaikas (Juozeliūnienė, 2005).

Pasak I. Juozeliūnienės, palikti vaikai jaučiasi vieniši ir stigmatizuojami. Vienišumas gali pasireikšti laukimu, jautrumu ar net agresyvumu. Suaugusieji (globėjai, tėvai, mokytojai, auklėtojai, gydytojai) konstatuoja, kad vaikai jaučiasi vieniši, nepriklausomai nuo to, kas yra jų globėjai. Vienišumas fiksuojamas netgi tuomet, kai išvykę tėvai akivaizdžiai rūpinasi vaikais: siunčia dovanų, drabužių, pinigų, nuolatos bendrauja su vaikais telefonu.

Analizė rodo, kad atotolio šeimų vaikų stigmatizavimas pasireiškia jų „kitoniškumo“ pabrėžimu, nepanašumu į „normalių“ šeimų vaikus. Remiantis tyrimo duomenimis, „kitoniškumui“ suteikiama

išskirtinai neigiama reikšmė, pabrėžiamas „nukrypimas“ nuo standartinių tėvų-vaikų santykių. Vaikai yra vadinami „nemylimais“ vaikais, nes mylimo vaiko tėvai nepaliktų. Suformuluojamos dvi alternatyvos: materialinė gerovė ar rūpinimasis vaiku ir daroma išvada, kad tėvai pasirenka pinigus, ne vaikus. Kaltinami tėvai ir gailimasi vaikų.

Tęsiant Lietuvos žiniasklaidos publikacijų atotolio šeimos tematika analizę, buvo atliktas 2004 – 2006 metais išleistų Lietuvos spaudos straipsnių atotolio šeimos tema content analizė, kurios tikslas - atskleisti atotolio šeimos vaizdavimo Lietuvos žiniasklaidoje ypatumus.

Prieš tyrimą buvo iškelti uždaviniai:

- Nustatyti kaip atotolio šeimos ypatumai pateikiami straipsnių antraštėse;
- Išsiaiškinti, koks semantinis laukas (ekonominis ar emocinis) dominuoja žiniasklaidoje, aprašant atotolio šeimas (emigravusius tėvus ir likusius Lietuvoje vaikus);
- Atskleisti straipsnių turinio struktūrą ir ypatumus, atliekant tekstų content analizę.

Kadangi šis fenomenas yra naujas ir straipsnių analizuojama tema nėra daug, paieška nebuvo apribojama konkrečiais spaudos leidiniais ar tam tikru periodu. Straipsniai nagrinėjama tema buvo renkami iš visų spaudos šaltinių – tiek laikraščių (nacionalinių ir rajoninių), tiek žurnalų.

Tyrime naudotos dvi turinio analizės *metodikos*:

- Antraščių analizė;
- Turinio analizė, naudojant kompiuterinę programą “Hamlet II” (programos autorius – Alan Brier).

Remiantis tyrimo duomenimis, net 63% straipsnių analizuojamas reiškinys pateikiamas neigiamame kontekste, per kaltės, emigravusių tėvų smerkimo prizmę. 16% straipsnių pateikiami teigiamame kontekste, juose aprašomos teigiamos patirtys, dažniausiai susijusios su materialinės gerovės sukūrimu. Likusieji straipsniai pateikiami neutraliu aspektu, aprašant faktus, vengiant vertinimų (21%). Taigi, vyrauja tendencija, kad apie atotolio šeimą Lietuvos žiniasklaidoje rašoma daugiausiai neigiamame kontekste.

Antraščių analizė parodė, kad pagal antraštes galima suskirstyti į dvi grupes pagal jų sukuriama nuotaiką – atotolio šeimos ypatumus pristatančios neigiamame kontekste (58% straipsnių) ir minėtus ypatumus pristatančios neutraliame kontekste.

Straipsnių turinio analizė leidžia atskleisti pagrindinę tekstų turinio struktūrą ir vartojamos retorikos principus. Ši analizė buvo atliekama naudojant kompiuterinę programą “Hamlet II”.

Suskaičiavus žodžių dažnius išsiaiškinta, kad tėvų darbas užsienyje Lietuvos žiniasklaidoje nagrinėjamas ekonominiu aspektu. Akcentuojamas tik vienas emigracijos motyvas – materialinė gerovė, eliminuojant savirealizacijos, geresnių galimybių, perspektyvų paieškas.

Žiniasklaidoje neanalizuojami tokie aspektai kaip pasirinkimas ir apsisprendimas išvykti, rizika ir atsakomybė už neteisingą sprendimą. Tėvų ir vaikų bendravimas ir jo konstravimas bei parama taip pat nėra itin populiarios temos žiniasklaidoje.

Išskyrus raktinius žodžius ir suskaičiavus jų porinius buvo atlikta klasterinė analizė. Išskirtos dvi klasterių grupės.

Pirmoji klasterių grupė susideda iš reikšminių vienetų: darb*, uz sien*, gimtin*, seim*, pinig*. Labiausiai koreliuoja darb* su uz sien*, su jais glaudžiai susijusios kitos reikšminių žodžių grupės gimtin*, seim*, pinig*. Taigi, galima teigti, kad publikuojamuose straipsniuose emigracijos reiškinys siejamas su darbu, noru užsidirbti, kalbama būtent apie šį išvykimo į užsienį motyvą – darbas ir užsidirbimas. Šios sąvokos koreliuoja su gimtine, namais, šeima ir pinigais (atlyginimu). Kitaip tariant, tai dar kartą patvirtina, kad publikacijose išskiriamas pagrindinis emigracijos motyvas – pinigai. Dėl materialinės gerovės individai išvyksta dirbti į užsienį, Lietuvoje palikę savo šeimas.

Antroji grupė susideda iš prasminių vienetų, susijusių su šeiminiiais santykiais: vaik*, tev*, palik*, glob*, isgyvenim*. Pats stipriausias klasteris – tev* ir vaik*, prie jų šliejasi glob*, o visos trys žodžių grupės koreliuoja su vaikų „palikimu“ ir jų išgyvenimais. Taigi, galima teigti, kad žiniasklaidoje kalbant apie atotolio šeimą daugiausia dėmesio skiriama tėvų, „paliktų“ vaikų problemoms, sunkumams, su kuriais susiduria jų globėjai bei vaikų išgyvenimams – liūdesys, vieatvė, agresyvumas, meilės bei dėmesio stoka ir pan.

Taigi, atliktos žiniasklaidos publikacijų content analizės parodė, kad Lietuvos žiniasklaidoje artikuliuojamos su emigracija susijusios temos per šeimos prizmę: pristatomi išvykimo motyvai bei akcentuojamos neigiamos pasekmės Lietuvoje likusiems emigrantų vaikams.

Apibendrinus tyrimų atotolio šeimų tematika rezultatus, galima išskirti atotolio šeimų specifinius bruožus, kurie leidžia svarstyti apie vienų ar kitų teorinių prieigų tinkamumą, tyrinėjant atotolio šeimas.

Tyrimai parodė, kad atotolio šeima patiria stresą, jis būdingas tiek tėvams, tiek vaikams. Labai svarbūs atotolio šeimos aspektai – sprendimo išvykti priėmimas, transnacionalinė paramos tinklaveika, mainai, socialinės šeimos sukūrimas, šeimos narių komunikacija ir pan. Teorinėje dalyje aptarsiu teorines prieigas, kurios tiktų atotolio šeimų sociologinei analizei.

II. ATOTOLIO ŠEIMŲ TYRIMŲ TEORINIS LAUKAS

2.1. Tarptautinės migracijos priešasčių teorinės įžvalgos

Tarptautinė migracija – žmonių judėjimas į kitas šalis, siekiant laikinai įsikurti tikslo šalyje – visame pasaulyje paplitęs reiškinys jau nuo senovės.

Priežastys, nulemiančios sprendimą migruoti, yra mikro lygmenyje, jos įtraukia ir individo ryšius su šeima, namais, tikslo ir kilmės šalimis. Kolektyvinės migracijos bangos kyla dėl bendrų aplinkybių, kurias patiria atskiri individai. Tokiu būdu migracijos bangos tampa makrodinaminiu agreguotų mikrodinaminių motyvų pasekme (Diamantides, 1994).

Ispanų sociologas J. Arango teigia, kad migracija – pernelyg įvairus ir daugiaaspektis reiškinys, kad jį būtų galima aiškinti viena teorija. Teorijos gali būti kuriamos tik siekiant paaiškinti tam tikrą migracijos aspektą, jos gali būti vertinamos pagal pritaikomumą empirinių tyrimų atlikimui (Arango, 2000).

Šiuo metu nėra vienos tarptautinės migracijos teorijos, yra tik pakankamai toli viena nuo kitos nutolusių teorijų rinkinys. Šiuolaikinės migracijos tendencijos rodo, kad šiuolaikinės migracijos procesų supratimas negali būti pasiektas remiantis viena teorija, vienu modeliu ar analizuojant vienu lygmeniu. Priešingai, migracijos tendencijų kompleksiskumas, daugiadimensiškumas reikalauja sudėtingos teorijos, apimančios įvairias perspektyvas, lygius ir teiginius. Siekiant paaiškinti migracijos priežastis, siūlomi įvairūs teoriniai modeliai, kiekvienas jų siekia paaiškinti tą patį, tačiau naudoja visiškai skirtingus būdus, metodus, sistemas ir argumentus (Massey et al., 1993).

Pirmoji ir turbūt įtakingiausia migracijos teorija atsirado iš neoklasikinės ekonomikos, besiremiančios tokiais šeimos principais kaip racionalus pasirinkimas, naudos maksimizavimas, laukiama nauda iš tinklų ir pan. Ši teorija derina individualius sprendimų priėmimus mikrolygmenyje su makrostruktūriniais veiksniais. Pasak neoklasikinės teorijos, migracijos kilmė susijusi su darbo užmokesčio skirtumais skirtingose šalyse, kurie sąlygoja ir gyvenimo lygio skirtumus. Migracija panaikins darbo užmokesčio skirtumus, o tai savo ruožtu sąlygos migracijos išnykimą (Arango, 2000).

Priežastis, dėl kurių individai nusprendžia migruoti, aiškina mikro neoklasikinės teorijos versija. Migracija – sprendimų, kuriuos priima racionalūs veikėjai, siekiantys užtikrinti savo gerovę persikeldami gyventi į tas vietas, kur jų darbas vertinamas geriau nei kilmės šalyje, pasekmė. Mikro neoklasikinės teorijos šalininkai (Sajaastad, 1962; Todaro, 1969, 1976, 1989; Maruszko, 1987) teigia, kad migracija – tai individualus sprendimas, siekiant padidinti savo pajamas. Dėmesys sutelkiamas į naudos-kaštų santykį. Tai investavimo į žmogiškąjį kapitalą forma (Massey et al., 1993).

J. Arango kelia klausimą, kodėl tiek nedaug žmonių migruoja, jei egzistuoja tokie dideli gerovės skirtumai tarp šalių. Pasak autoriaus, tai yra pagrindinė silpnoji neoklasikinio aiškinimo vieta. Ekonominiai skirtumai yra be jokios abejonės svarbūs, tačiau jie daugelio reiškinių nepaiškina. Neoklasikinis aiškinimas taip pat neatsako į klausimą, kodėl iš vienu šalių migruoja didelis skaičius žmonių, tuo tarpu iš kitų struktūriškai panašių šalių – daug mažesnis. Šiandien labai svarbiais tampa politiniai faktoriai. Migracijos pasiskirstymas gali būti labiau paaiškinamas legaliomis teisėmis arba asmeninėmis charakteristikomis nelegalaus judėjimo atveju nei uždarbių skirtumais. Šiandienos pasaulyje neoklasikinis aiškinimas „plūduriuoja“ tarp akivaizdumo ir nerealamo. Paradigma sėkmingiau buvo taikoma praeityje, kai įvažiavimo į šalis sistema buvo paprastesnė (Arango, 2000). Neoklasikinis aiškinimas taip pat kritikuojamas dėl to, kad jame eliminuojami neekonominiai faktoriai (pvz.: kultūriniai aspektai).

Paskutinį XX a. ketvirtį tarptautinė migracija patyrė gilius pokyčius. Migracijos bangos savo sudėtimi tapo globalesnėmis ir heterogeniškesnėmis. Atsirado griežtesnės šalių priėmimo politikos. Socialinė integracija tikslo šalyse tapo daugiapusiškesnė. Atsirado tarptautinės erdvės ir bendruomenės. Šie ženklai rodo, kad galbūt tarptautinė migracija žengia į naują erą.

Viena naujų migracijos teorijų yra Naujoji darbo migracijos ekonomika. Ši teorija kai kuriuos aspektus perėmė iš neoklasikinio aiškinimo kaip pvz. racionalaus pasirinkimo svarbą. Tačiau pagrindinis skirtumas tas, kad naujoji teorija teigia, jog sprendimą, siekiant maksimizuoti savo naudą, priima šeima, namų ūkis, o ne atskiras individas. Migracija – šeimos strategija, kurios tikslas yra ne naudos maksimizavimas, o labiau siekis sumažinti riziką – nedarbo, pajamų praradimo ir pan. (Arango, 2000).

B. Jordan ir F. Duvel taip pat teigia, kad sprendimas migruoti dažnu atveju nėra individualus sprendimas. Sprendimas migruoti dažniausiai įtraukia šeimos narius, gimines ar kitus artimus žmones. Dažnai migrantai įsilieja į kitose šalyse įsikūrusias migrantų grupes. Autoriai šias šeimines paramos

sistemas apibrėžia kaip daugiaryšius tinklus, apimančius sąveiką ir bendravimą už nacionalinės valstybės ribų. Taigi, sprendimas migruoti įtakojamas mikro socialinių tinklų skirtingose geografinėse vietovėse (Jordan, Duvel, cit. pg. Ryan, 2004).

J. Arango pritaria, kad šiuolaikiniame migraciją diskurse svarbią vietą užima migracijos tinklai. Migracijos tinklai gali būti apibrėžti kaip tarpasmeninių ryšių rinkinys, jungiantis migrantus su artimaisiais, draugais ir kitais tėvynainiais. Jie dalijasi informacija, finansine pagalba, pagalba, susijusia su būstu, įdarbinimu ir pan. Tinklai yra kumuliatyvūs, jie kas kartą plinta.

L. Ryan emigraciją vadina įrankiu nesėkmės atveju darbo rinkoje. Pasak autorės, siųsdami šeimos nari į kitą šalį dirbti, šeimos nariai daro investiciją, kuri atperka vėliau emigrantams siunčiant pinigines perlaidas. Dėl to sprendimas migruoti yra šeimos strategija, o ne individualus sprendimas. Dėl to emigrantai įsikūrę kitose šalyse palaiko ekonominius, socialinius ir politinius ryšius su savo kilmės šalimis (Ryan, 2004).

J. Arango apibendrina, jog nėra vienos teorijos, aiškinančios migraciją. Didžiausias sunkumas tyrinėjant šį reiškinį yra tai, kad jis yra labai įvairus ir skirtingas savo formomis, tipais, procesais, veikėjais, motyvacijomis, socioekonominiu ir kultūriniu kontekstu ir pan. (Arango, 2000).

2.2. Atotolio šeima „šeiminio streso“ požiūriu (R. Hill);

Pasak R. Hill, kasdieniame gyvenime žmonės patiria daug neigiamų ar teigiamų pokyčių ir kiekvienas jų žmonėms sukelia stresą. Stresą sukeliantys veiksniai gali būti darbo keitimas, santuoka, artimo žmogaus netektis, naujo būsto įsigijimas, vaikų gimimas, artimo žmogaus emigracija ir daugelis kitų. Streso pobūdis ir intensyvumas gali skirtis priklausomai nuo to, ar išgyvenimai, potyriai yra malonūs, teigiami, ar jie kelia neigiamas emocijas, nepasitenkinimą. Stresą patiria ne tik atskiri individai, bet ir individų grupės. Reuben Hill yra pirmasis mokslininkas, aprašęs šeiminio streso teoriją ir sukūręs ABC-X modelį. Pastaruoju metu ABC-X modelis yra sėkmingai taikomas tyrinėjant šeiminio streso įveikimą artimųjų mirties ir gedėjimo atvejais (I.Colleen, I.Murray, K.Toth, S.Clinkinbeard), sprendžiant senėjimo problemas (Ch.A.Price), prievartos ir smurto šeimoje bei intymiuose santykiuose (R.J.Gelles, M.M.Cavanaugh), tiriant girtavimo (J.Fischer, K.P.Lyness), psichinės negalios (A.M.Schock, S.M.Gavazzi), ekonominių sunkumų (S.Bartholomae, J.Fox) problemas (McKenry, Price, 2005).

Šis modelis skirtas nagrinėti šeimoje kylančiam stresui ir apskritai šeiminei krizei. Pagrindinė šio modelio idėja yra ta, kad A, B ir C yra lygiaverčiai vienas kitą lemiantys veiksniai ir priklausomai nuo jų susiderinimo arba suderinamumo yra sukuriamas atitinkamas X.

Pirmasis modelį sudarantis veiksnys „**A**“ - **tai stresorius**. Bet koks struktūros, proceso, vaidmenų, vertybių pokytis sukelia atitinkamą reakciją - stresą. Tiek teigiami, tiek ir neigiami įvykiai, pokyčiai yra paskata atsirasti ir veikti stresoriui. Yra sukurta daug šeiminių stresorių klasifikacijų pagal jų intensyvumą bei sudėtingumą. Viena jų - dichotominė klasifikacija, kurioje skiriami normatyviniai ir nenormatyviniai veiksniai. Normatyviniai stresoriai paprastai veikia trumpai ir krizė šeimą ištinka tik tada, jei šeima nesugeba prisitaikyti prie staiga atsiradusių pokyčių. Nenormatyviniai stresoriai iškyla išskirtinėse situacijose, kurių negalima numatyti ir nesinori, kad jos dar kada nors pasikartotų. Į tokių situacijų sąrašą patenka nelaimingi atsitikimai, darbo praradimas ar automobilio avarija. Tačiau netikėti įvykiai, tokie kaip paaukštinimas ar laimėjimas loterijoje taip pat šeimoms sukelia stresą. Ir visai nesvarbu, kad dažniausiai tokio pobūdžio įvykiai šeimos gyvenimą pakeičia teigiama linkme. Šeimos nėra izoliuotos, dėl to dažniausiai ir patiria stresą, kad jos aktyviai dalyvauja visuomenės gyvenime, kuriame pasitaiko įvairiausių netikėtumų. Susiduriant su netikėtomis, dar nepažįstamomis situacijomis patiriamas stresas, nes dar nežinoma, kaip į jas reaguoti (McKenry, Price, 2005).

Kitas veiksnys, „**B**“ ABC-X modelyje - **tai resursai**. Pastarieji apima visus išteklius, šaltinius, kurie turi įtakos streso intensyvumui ir jo valdymui, veikia kaip apsauga nuo stresų. Kai šeima turi efektyvius ir tinkamus išteklius arba šaltinius, ji žymiai rečiau susiduria su problemomis sukeliančiomis stresinėmis situacijomis. Autorius resursus skirsto į individualius, šeimos bei bendruomeninius. *Individualūs* ištekliai: finansiniai, išsilavinimo, sveikatos ir psichologiniai. *Šeimos* ištekliai apima šeimos ryšį ir šeimos prisitaikymo gebėjimus. *Bendruomenės* ištekliai – tai gebėjimai žmonių ar institucijų už šeimos ribų, kurie gali padėti šeimai įveikti stresines situacijas (informacija ir kontaktai; socialinė parama, pvz.: emocinė, pagarba ir tinklai.)

Trečias veiksnys „**C**“ - **tai stresoriaus suvokimas, supratimas**. R.Hill nurodo, kad šeimos, kurios į pasikeitusią situaciją sugeba žvelgti pozityviai, lengviau susidoroja su užklupusiais sunkumais ir prisitaiko prie naujos situacijos. Labai svarbu, kad šeima sugebėtų įveikti stresinę situaciją ir sugebėtų mobilizuotis naujam laikinam ar ilgalaikiam gyvenimo tarpšniui (Hill, cit. pg. McKenzie, Price, 2005)

Pagal autoriaus pokyčių šeimoje ABC-X modelį, „X“ yra **pokytis**, kuris problematišku tampa tada, kai stresas sujaukia šeimos pusiausvyrą. Autoriai pabrėžia, kad svarbu analizuoti, koks pokytis įvyksta ir ką šeima daro, stengdamasi įveikti stresą, suvaldyti pokyčius.

R. Boss skiria stresą ir krizę. Kai šeima patiria *krizę*, ji nefunkcionuoja tinkamai. Esant tokiai būsenai pakinta šeimos struktūra, vaidmenys ir užduotys, šeimos nariai tiek fiziškai, tiek psichologiškai tinkamai nefunkcionuoja. Tokia šeima praranda pusiausvyrą ir nebesugeba mobilizuotis. *Stresas* šeimoje yra apibūdinamas kaip būseną, kada pasikeičia arba yra tik pažeidžiama, o ne prarandama pusiausvyra. Stresas šeimoje yra besitęsiantis kintamasis, kuris gali kisti priklausomai nuo streso lygio, o šeimos krizė yra dichotominis kintamasis, turintis tik dvi reikšmes - krizė yra arba jos nėra. Boss paaiškina, kad krizė nebūtinai nepataisomai sugriauna šeimines sistemas. Ji gali ją trumpam demobilizuoti, tačiau vėliau ji vėl pradės funkcionuoti, tik, žinoma, skirtingai nuo to kaip ji funkcionavo iki krizės (Boss, cit. pg. McKenry, Price, 2005).

Svarbu analizuoti, kaip šeimos susidoroja su stresinėmis situacijomis. Streso įveikimo strategijos sąveikauja tiek su šeiminiiais ištekliais, tiek ir su stresinės situacijos suvokimu. Streso įveikimas yra tai, ką žmonės daro - tai yra konkretūs individų veiksmai, kuriuos jie atlieka, kad įveiktų stresą. Streso įveikimas yra procesas, kurio tikslas - pasiekti pusiausvyros tarp šeimines sistemas kaip organizacijos ir vieningumo, kuris užtikrintų individų vystymąsi ir tobulėjimą. Šeimos adaptacija įveikus stresą yra pačios šeimines sistemas pasikeitimas, kuris apima ilgą laikotarpį arba galintis sukelti ilgalaikes pasekmes šeimos vaidmenims, taisyklėms, sąveikai bei suvokimui. Gali atsitikti taip, kad po krizės šeima sugeba mobilizuotis ir persiorganizuoja į geriau funkcionuojančią sistemą. Pavyzdžiui, skyrybos gali būti būtinos tam, kad šeima sugebėtų augti ir tobulėti skirtinga, tačiau produktyvesne kryptimi.

R. Hill ABC-X modelis atotolio šeimų analizei pasirinktas dėl to, kad ši teorinė prieiga leidžia pažvelgti į jas per trijų komponentų prizmę, t.y. parodo, kaip atotolio šeimos yra veikiamos stresorių, kokius resursus jos naudoja, kad sumažintų patiriamą stresą bei leidžia nustatyti šių šeimų patiriamo streso tipus ir pasekmes.

2.3. Atotolio šeima kaip socialinė šeima (J.Scanzoni)

Tyrimų metu atskleisti atotolio šeimos ypatumai, apibrėžiantys tokias šeimas kaip transnacionalines socialines grupes, pasižyminčias grupės narių savitarpio mainais bei socialinės šeimos bruožais, leidžia nagrinėti atotolio šeimas socialinių mainų požiūriu. Šeimos sociologo J.Scanzoni teorinių išvalgų eksplikacija galėtų tapti atotolio šeimų teoretizavimo erdve.

J. Scanzoni išskiria dvi teorines prieigas: senąją veiksmo teoriją (SVT) ir naująją veiksmo teoriją (NVT).

„*Senoje veiksmo teorijoje*“ (T. Parsons, N. Bell, E. Vogel) veiksmas tapatinamas su reprodukcija: individai išmoksta vertybes, normas ir jas reprodukuoja. „Veiksmas“ (elgesys) pasireiškia tuo, kad individai paklūsta normai – elgiasi taip, kaip jie ir turi elgtis. Funkcionalistų teigimu, kai individai ir institucijos tinkamai atlieka apibrėžtas funkcijas, jie tarnauja visuomenės labui. Kuomet individai ima elgtis ne pagal standartą, toks elgesys konstatuojamas kaip nepaklusimas, deviacija, o ne kaip kūrybingas veiksmas.

„*Naujoji veiksmo teorija*“ yra grindžiama „produkcija“. Pagal šią teoriją, individai patys kuria savo gyvenimo sąlygas socialinėje erdvėje. Šiuo atveju „veiksmas“ siejamas su individualiu naujų elgesio modelių kūrimu.

SVT - oje šeima, yra objektyvinama ir materializuojama, lyg ji egzistuotų išoriškai individų elgesiui. Pagrindinis SVT tyrimų objektas yra tam tikros deviacijos poveikis tam tikram socialiniam fenomenai. Pvz.: kohabitacijos įtaka šeimų stabilumui, skyrybų poveikis vaikams ir pan.

J. Scanzoni tikslas yra pasiūlyti teorinį modelį, kuris įveiktų vyraujančią priešstatą šeima / alternatyvūs gyvenimo stiliai. J. Scanzoni pasiūlo „Naująją veiksmo teoriją“, priešpastatydamas ją „Senajai veiksmo teorijai“. Autorius pabrėžia SVT ir NVT skirtumus konceptualizuojant šeimyninius santykius.

J. Scanzoni iškelia naują teorinę prieigą, vadinamą „Naująją veiksmo teoriją“, kurios esminė idėja teigia, kad šeima nėra socialinis faktas, individai patys konstruoja šeimas. Šeima konstruojama tam tikram kontekste: individų politinė, ekonominė ir kultūrinė aplinka šį konstravimą daro galimu ir kartu sukuria jam apribojimus. Naujosios veiksmo teorijos (NVT) tyrimo laukas yra kontekstas, procesai, susiję su kūrybingumu bei priešinimusi bei pasekmės.

Naujosios veiksmo teorijos šalininkai skiria daug dėmesio individų pasirinkimų kultūriniais ir struktūriniais apribojimams bei tam, kaip individai konstruoja ir keičia juos supančias gyvenimo sąlygas. Naujojo veiksmo teoretikai siekia išsiaiškinti, kokiais būdais žmonės stengiasi padaryti gyvenimą geresnį, nepaisant jų gyvenimo aplinkybių konteksto (Warren Brown, Waln Brown, 1991).

Kai kurie teoretikai teigia, kad šeimą ištiko krizė ir bando rasti šios krizės priežastis. Pasak J. Scanzoni, ieškant atsakymo labai svarbu užduoti teisingą klausimą. Dėl to jis siūlo klausti ne kodėl šeimą ištiko krizė, o kodėl šeima keičiasi. J. Scanzoni išskirai 4 problemines sritis, kuriose pastebimi pokyčiai nėra tokie drastiški, kaip teigiama:

- Skyrybos – teigiama, kad skyrybų skaičius paskutiniu metu labai išaugo. Tačiau J. Scanzoni pasitelkia istoriją ir teigia, kad praeityje šeimos taip pat nebuvo stabilios ir praeitį priešpastatyti dabarčiai nėra tikslinga;
- Smurtas šeimoje – dažnai teigiama, kad anksčiau neegzistavo šiuolaikinėms šeimoms būdingas smurtas. Tačiau nereikia pamiršti, kad ankstesniais laikais vyrai mušdavo savo žmonas, norėdamas parodyti valdžią, vaikai buvo mušami siekiant „išvaryti velnią ar nuodėmę“, dėl to, autoriaus teigimu, smurtas šeimoje nėra išskirtinai modernių laikų apraiška;
- Vaikų auklėjimas – kai kurie stebėtojai teigia, kad ankstesnės kartos labiau rūpinosi vaikais nei šiandieniniai tėvai. Dabar motinos eina į darbą, rūpinasi karjera, o būdamos namuose vaikus pasodina prie televizoriaus. Tačiau J. Scanzoni primena, kad prieš Industrinę revoliuciją moterys, ištekėjusios už ūkininkų, dirbdavo su jais nuo sutemų iki aušros. Vaikais tuo tarpu rūpinosi vyresni broliai ir seserys. Vaikai nebuvo traktuojami kaip reikalaujantys ypatingo dėmesio ir išskirtinio rūpesčio. Tačiau kritikai tikina, kad šiandien suaugusieji yra labai užsiėmę savo teisėmis ir vaikai paliekami užnugary, ypatingai daug neigiamų pasekmių patiria išsiskyrusių tėvų ir dirbančių motinų vaikai. J. Scanzoni sutinka, kad santykiai tarp tėvų turi didelę įtaką vaikų gerovei. Tačiau vis didėjantis moterų noras užsiimti aktyvia veikla už namų ūkio ribų gali būti puiki proga į vaikų auklėjimą ir namų ūkio veiklą įsitraukti vyrams;
- Seksualinis gyvenimas - manoma, kad seksas sureikšmintas tik paskutiniu metu. Sakoma, kad anksčiau žmonės neužsiimdavo seksu arba bent jau nesimėgavo juo. Tačiau autorius pabrėžia, kad nereiktų apsiriboti šių dienų lyginimu tik su 19 amžiaus vidurine klase, kai vyravo toks požiūris. Prieš tai moterys buvo laikomos tokiomis pat aistringomis kaip ir vyrai, seksas nebuvo varžomas.

Taigi, lygindami šias keturias sritis su ankstesnėmis kartomis, galime pastebėti, kad skirtumai nėra labai dideli ir stulbinantys. Šeimos tiesiog patiria pokyčius. Atsakant į klausimą, kodėl atsirado šie pokyčiai aptartose probleminėse srityse, iškyla svarbus argumentas – padidėjęs dėmesys individų teisėmis ir gerovei, kuris prieštarauja vyraujančioms tradicijoms.

J. Scanzoni teigia, kad pokyčiai šeimoje yra susiję su tradicijų, kurios šeimos institutą išskėlė aukščiau individo, irimu. Paskutinius 200 metų vykstantys pokyčiai prisidėjo prie to, kad šeima tarnautų individų gerovei, o ne individai tarnautų šeimai.

Kyla klausimas, ar šeima dar egzistuoja kaip institucija, kokios tradicijos ir pareigos svarbios šiandieninės šeimos gyvenime. J. Scanzoni atsako, kad šeima kaip institucija egzistuoja, tačiau jos ypatybė – balansas tarp institucijos ir individo, kurie ją kuria, gerovės. Šis balansas atsiranda visus šeimos narius įtraukus į prasmingą darbą ir intensyvią priežiūrą bei meilę (Scanzoni, 1981).

J. Scanzoni iš viso siūlo atsisakyti sąvokos „šeima“ ir vartoti „pirminė grupė“, „pirminiai santykiai“ (Scanzoni, 1995, p. 23). Jis teigia, kad jas galima vartoti kaip sinonimus. Autorius išskiria dvi pirminių grupių formas: „generalizuotų mainų“ ir „apribotų mainų“ grupes ir jas analizuoja struktūrinių, kultūrinių ir procesinių elementų kontekste.

Generalizuotų mainų (kolektyvinio veiksmo) konstravimas

Generalizuotus mainus J. Scanzoni aiškina kaip davimo ir gavimo procesą, vykstantį tam tikros grupės viduje. Toks pasikeitimų ciklas sukuria priklausomybės, ryšio bei prasmės jausmą tarp grupės narių, dėl kurių individų grupė apibrėžiama kaip šeima. Toks pasikeitimų procesas taip pat nubrėžia šeimos ribas, atskirdami tuos, kurie yra grupės viduje, nuo tų, kurie jai nepriklauso.

Autorius skiria keletą šeimą jungiančių pasikeitimų tipų: išoriniai, vidiniai ir formalūs kraujo ar įstatymu grįsti ryšiai. Individai juos gali sukurti, gali skirtingais būdais juos keisti, kuriant ar keičiant įvairias šeimos formas (Scanzoni, 1995).

Apribotų mainų (diadinio veiksmo) konstravimas

Kalbėdamas apie apribotų mainų konstravimą, J. Scanzoni remiasi I. Ekeh teorine prieiga. I. Ekeh teigimu (1974), apriboti mainai vyksta tarp dviejų asmenų. Du individai priskiria save savitai „mes“ grupei - diadai, kuriai daugiau niekas išskyrus juos pačius nepriklauso. Jie neturi socialiai legitimuotų alternatyvių partnerių, skirtingai nei generalizuotų mainų atveju. Dažniausiai tokiose diadose bendravimas vyksta tiesiogiai, be tarpininkų ir laukiama tiesioginio atsako. Trečių asmenų įsikišimą

riboja socialiniai saitai. Tarp diados narių vyksta nebylios derybos, reiškiančios, kad vienas narys turi kažkokių reikalavimų antrajam nariui, kurių negali patenkinti joks kitas asmuo. Akivaizdžiausias apribotų mainų atvejis šiuolaikinėse visuomenėse yra seksualinė partnerystė (Scanzoni, 1993).

J. Scanzoni teigia, kad mainai yra labai svarbus santuokos aspektas. Būtent mainai gali būti santuokos gyvavimo pagrindu. Jei žmonės pasirenka santykius, tai reiškia, kad šie santykiai jiems teikia naudos ir ta nauda yra didesnė už patiriamas išlaidas. Sąveikaudami su žmonėmis mes „duodame“, tai mums kainuoja laiką, energiją, pinigus, materialines gėrybes, komfortą ar pan. Kai mes „gauname“, nuostolius patiria kiti, kurie mums tai duoda. Santuoka išlieka tuo atveju, jei individams ji yra naudinga. Mainai paremta teroja teigia, kad santuoka – besitęsiantis derybų ir naudos siekimo procesas (L. D. Scanzoni, J. Scanzoni, 1981).

Taigi, J. Scanzoni pabrėžia, kad atpildo siekis yra esminis ir neišvengiamas vidinis šeimos bruožas. Remdamasis Coser, Blau, Thibout ir Kelley, jis akcentuoja atpildo/išlaidų modelio tarpasmeniniuose santykiuose svarbą. Konfliktas kyla tada, kai vienas iš partnerių jaučia, jog gaunama nauda arba patiriamos išlaidos yra neteisingos. Tai veda į šeimos iširimą (Davis, 1972).

Siekdamas įrodyti mainų teorijos naudingumą visuomenės ir šeimos santykių analizei, J. Scanzoni atliko tyrimą Indianapolyje. Šiame tyrime mainų teorijos modelio taikomas santuokos procesų analizei. Tyrimu autorius patvirtina, jog santuokas gresia iširimasis, jei vienas sutuoktinių jaučia, kad gaunama nauda yra netinkama, investavimas į santykius viršija gaunamą atlygį iš partnerio pusės. Kalbėdamas apie santykius poroje, J. Scanzoni daro išvadą, kad vyrai galbūt neprieštarauja, kai jų žmonos dirba, net jei tai mažina jų aktyvumą, tačiau jie prieštarautų, jei tai mažintų meilės, švelnumo demonstravimą (Adams, 1972).

J. Scanzoni pabrėžia, kad sociologų dėmesio centre yra asociacijų tyrimai - tai yra dvejų ar daugiau žmonių, susijusių vienas su kitu tam tikrais ryšiais, grupių tyrimai, pvz. šeimos, darbo grupės ar visuomenės. Autorius išskiria keturi pagrindinius klausimus, į kuriuos mokslininkai stengiasi atsakyti: 1. kaip atsirado asociacija; 2. kas jungia jos narius; 3. kaip ir kodėl ji keičiasi; 4. kaip ir kodėl ji išyra. (L. D. Scanzoni, J. Scanzoni, 1981).

2.4. Socialinių tinklų svarba (R. M. Milardo ir B. Wellman)

Socialinių tinklų svarbą pabrėžia ir kiti autoriai – R. M. Milardo ir B. Wellman. Jie teigia, kad santykiai yra ne tik privatūs ir asmeniniai, bet neišvengiamai jie yra ir kitų priežiūroje. Taigi, santykiai nėra tik „asmeniniai“. Mes turime daug ryšių su žmonėmis, su kuriais intymūs santykiai nesieja, pvz.: kaimynai, kolegos, klasiokai, mokytojai, pardavėjai, netgi šeimos nariai, su kuriais retai matomės ir neesam artimi.

R. M. Milardo teigia, kad daugelis santykių nėra intymūs ir egzistuoja ne grynai malonumui, o yra socialiai naudingi. Jie mums tiesiog naudingi. Net draugystė nėra vien tik individualus pasirinkimas, ji yra sąlygojama ir socialinių konvencijų bei praktikų.

R. M. Milardo ir B. Wellman straipsnyje pateikiami penki aspektai, nusakantys socialinių asmeninių santykių pobūdį ir kontekstą, kuriame jie tiriami. Penki principiniai kriterijai:

1. Santykių įvairovė. Yra daug daugiau santykių, kuriuos verta tyrinėti nei meilė, santuoka ir draugystė. Žmonės kartu dirba, yra kaimynai, sąmokslauja, kovoja ar šiaip bendrauja. Žmonės turi daugybę ryšių, taigi, analizė turi apimti ne tik keletą glaudžių santykių. Ryšiai su pažįstamais yra daug gausesni nei aktyvūs intymumo, palaikymo, draugystės ar kasdienio kontakto ryšiai. Tokie **silpni ryšiai** yra daugiau nei blanki glaudžių ryšių imitacija. Jie yra svarbūs kiekybiškai dėl jų gausos. Jie suteikia pagrindą draugiškumui ir bendrumo jausmui kasdiniame gyvenime. Neįmanoma ištirti žmonių santykių tiriant tik glaudžius santykius. Neįmanoma kalbėti apie socialinius tinklus kaip apie vientisą būtį.
2. Santykių turinys. Santykiai dažnai yra socialiai naudingi žmonėms priklausomai nuo jų ryšių, kilusių iš fizinių, socialinių ir politinių išgyvenimų. Santykiai dažnai yra pagrįsti papildančiais vienas kitą (konkuruojančiais) interesais nei bendru interesu. Wellman ir Wellman (1992) pateikė pavyzdį, kaip Toronte moterys padeda viena kitai prižiūrėti vaikus, net jei jos nepatinka viena kitai. Torontiečiai dažnai gauna įvairią pagalbą iš savo kaimynų kaip ir iš savo sutuoktinių ir kitų tinklų narių.
3. Santykių funkcija tinkluose. Poros santykiai nefunkcionuoja izoliuoti, o kaip tinklų dalis. Socialinis tinklas nėra tarsi šiaudų krūva, kurioje kiekvienas ryšys egzistuoja nepriklausomai. Visi dviejų žmonių santykiai yra sąlygojami atskirų ir bendrų santykių su kitais. Socialinis tinklas nėra metafora. Tai yra analitiškai apibrėžtas fenomenas su išmatuojamomis savybėmis – dydžiu, sudėtimi, struktūra ir turiniu.

4. Socialinis kontekstas įtakoja ryšių prigimtį. Įvairūs veiksniai kaip rasė, klasė, gyvenimo būdas, lytis, įtakoja seksualinių ar brolišių santykių užsimezgimą. Socialinės pagalbos tinklai taip pat labai priklauso nuo visuomenių.
5. Santuokiniai ir bendruomeniniai saitai yra skirtingi. Santuokiniai ir bendruomeniniai ryšiai nėra tos pačios rūšies santykiai, jie labai skiriasi. Poros nariai organizuoja savo gyvenimus ir kuria susitarimus, nuo kurių priklauso, kaip jie sutaria/yra susiję ne tik tarpusavyje, bet ir su kitais.

R. M. Milardo savo straipsnyje pabrėžia, kad egzistuoja santykių tinklas, kuriame esame įtvirtinti. Kiekvieną individą, su kuriuo mus sieja intymūs santykiai, supa dvidešimt ar daugiau laisvų, bet ne artimų ryšių. Šie silpni ryšiai giliai įtakoja mūsų gyvenimo patirčių formavimą. Milardo savo straipsnyje mėgina išvelgti, kaip jie veikia.

R. M. Milardo identifikuoja keturis pagrindinius asmeninių tinklų tipus. *Reikšmingų kitų* tinklas – individai, kurie mums yra svarbūs (tėvai, artimi draugai, giminės). *Mainų* tinklai – individai, kurie mums teikia materialinę ar simbolinę pagalbą. Skirtingai nei reikšmingų kitų tinklai, mainų tinklai apima ir tuos individus, kurie yra kritiniai arba atsisako teikti pagalbą. *Interaktyvūs* tinklai apima tuos, su kuriais mes sąveikaujame. Narystei tokiuose tinkluose nereikia tvirto sutapimo su reikšmingais kitais arba mainų tinklais. *Globalūs* tinklai – visi žmonės, kuriuos individualus pažysta: tie, su kuriais gyvena, kurių vardus žino, ir kurie pažintų individą. Šis paskutinis reikalavimas eliminuoja žmones, kuriuos individualus pažysta, tačiau su jais nesąveikauja (pvz. politinės figūros).

Šie keturi tipai operacionalizuoja individo „socialinį tinklą“.

Reikšmingų kitų tinklai. Tai žmonės, kuriems individualus įsipareigojęs emociškai ir psichologiškai, kurie suteikia individui savęs supratimą, kurie gali stiprinti arba keisti individo savęs apibrėžimą per komunikaciją. (Surra, Milardo, 1991). Reikšmingų kitų tinklai apima apie 5 narius. Tai yra emociniai ryšiai.

Mainų tinklai. Mainų tinklus sudaro žmonės, kurie teikia materialinę ir emocinę pagalbą (Fisher, 1982). Remiantis įvairiais tyrimais (Fisher 1982, Bernard 1990, Milardo 1989, Rands 1988, Ulin and Milardo 1992) nustatyta, kad šiuo tinklus sudaro apie 40 % giminių.

Interaktyvūs tinklai atspindi kasdienę socialinę patirtį. Reikšmingų kitų ir mainų tinklai suteikia informaciją apie žmonių psichologinį bendrumo jausmą. Interaktyvūs tinklai suteikia kasdienių ir įprastų socialinių mainų vaizdą.

2.5. Paramos tinklai šeimoje (N. Charles)

Kitas autorius N. Charles dėmesį sutelkia į paramos tinklus šeimoje. Remdamasis savo tyrimais, N. Charles teigia, kad skirtinguose namų ūkiuose gyvenantys šeimos nariai vienas kitam teikia pagalbą. Ši parama pasikeitė nuo 1960 metų. Bet pasak autoriaus, nors individualizmas veikė šeimos narius, socialiniai tinklai tarp šeimos narių silpnėjo, tačiau vis tik skirtinguose namų ūkiuose gyvenantys šeimos nariai vieni kitiems teikia didelę paramą.

Autorius išskiria dvi paramos formas:

- Tėvų parama jų suaugusiems vaikams;
- Suaugusių vaikų parama tėvams.

Pasak autoriaus, pagrindiniai paramos tipai:

- Rūpinimasis;
- Finansinė ir praktinė parama;
- Darbas, įdarbinimas;
- Emocinė parama.

Kalbant apie *rūpestį*, tėvai rūpinasi savo suaugusiais vaikais, pvz. motinos padeda dukroms, gimus anūku. Vaikai savo ruožtu rūpinasi, kaip sekasi tėvams, rūpestis dar padidėja, jei tėvai nebegali savarankiškai savimi deramai pasirūpinti.

Finansinę ir praktinę paramą dažniausiai teikia tėvai vaikams – padeda įsigyti būstą arba buitinius reikmenis. Praktinė parama gali reikštis tuo, kad tėvai padeda remontuoti namus ar pan. Praktinė parama dažnai yra labiau paplitus, nes ji leidžia vaikams jaustis nepriklausomais.

Tėvai, turintys šeimos verslą, dažnai *įdarbina* savo vaikus.

Emocinę paramą sunku įvardinti, nes ji persipina su visomis kitomis paramos formomis. Taigi, nors plinta individualizmas, parama atskirai gyvenantiems šeimos nariams neišnyksta, ji yra šeimos santykių dalis.

Apibendrinant pristatytas teorines išvalgas, empirinėje dalyje naudosis šias pristatytų teorinių prieigų idėjas:

- Pagrindiniai emigracijos motyvai yra ekonominio pobūdžio. Migraciją galima vadinti įrankiu nesėkmės darbo rinkoje atveju (L. Ryan).
- Sprendimas emigruoti yra šeimos situacijos sąlygotas asmens pasirinkimas, šeimos strategija. Prieš išvykdami emigrantai tariaisi su savo šeimos nariai, artimaisiais, esančiais kilmės šalyje ir jau gyvenančiais tikslo šalyje. Sprendimas emigruoti priimamas kolektyviai. Atotolio šeima - tai išplėstinė šeima (kelių kartų, giminystės ryšiais susijusių asmenų) arba socialinė šeima (siejama išorinių ar vidinių, tačiau nebūtinai kraujo ryšių). Vienam iš tėvų arba abiem tėvams emigravus, į šeimą įtraukiami kiti asmenys (globėjai, seneliai, draugai ir pan.), kurie rūpinasi Lietuvoje pasilikusiais vaikais. Socialinė ar išplėstinė šeima kuriama dar prieš nusprendžiant išvykti (J. Arango, B. Jordan, F. Duvel, J. Scanzoni).
- Skiriami 4 asmeninių tinklų tipai: reikšmingų kitų, mainų, interaktyvūs ir globalūs tinklai. Nagrinėjant atotolio šeimas svarbūs asmeniniai tinklai. Reikšmingų kitų tinklai - tai žmonės, kuriems individas išipareigojęs emociškai ir psichologiškai, kurie įtakoja individo asmens tapatumą ir jo pokyčius. Reikšmingų kitų tinklai apima apie 5 narius. Mainų tinklus sudaro žmonės, kurie teikia materialinę ir emocinę pagalbą. Šiems tinklams – reikšmingų kitų bei mainų - priklausantys žmonės dalyvauja sprendimų priėmime, turi įtakos emigrantų apsisprendimui išvykti bei komunikacijai, paramai jau išvykus. Interaktyvius tinklus sudaro žmonės, su kuriais individas bendrauja, o į globalius tinklus patenka ir individo nepažįstantys žmonės (R. M. Milardo, B. Wellman).
- Atotolio šeimoje didelė reikšmė teikiama mainams – tiek materialiams, tiek emociniams. Emigrantai ir jų artimieji teikia paramą vieni kitiems. Pagrindinės paramos formos: rūpinimasis, finansinė ir praktinė parama; pagalba įsidarbinant, emocinė parama (J. Scanzoni, N.Charles).

III. GYVENIMO ISTORIJŲ IR LAIŠKŲ SOCIOLOGINIS TYRIMAS

3.1. Empirinio tyrimo teorinis modelis

Remiantis pristatytų autorių idėjomis, šiame skyriuje apibendrinsiu kiekvienoje teorinėje prieigoje išskirtas pagrindines tezes ir pateiksiu teorinį modelį atotolio šeimai analizuoti.

Taigi, remiantis R. Hill, L. Ryan, J. Arango, B. Jordan, F. Duvel, J. Scanzoni, R. M. Milardo, B. Wellman ir N. Charles teorinių įžvalgų analize siūlau tokį *atotolio šeimos tyrimo modelį*:

1. A - stresorius

- A - vieno ar abiejų tėvų išvykimas į užsienį, kuris sukelia pokyčius šeimos struktūroje, bendravime ir pan. Svarbu nagrinėti emigrantų motyvus. Formuluoju hipotezes, galima daryti prielaidą, kad pagrindiniai migracijos motyvai yra ekonominio pobūdžio, o migraciją galima vadinti įrankiu nesėkmės darbo rinkoje atveju.
- Svarbu atkreipti dėmesį, kaip priimamas sprendimas emigruoti ir kas dalyvauja sprendimo priėmime. Sprendimas emigruoti – šeimos strategija, o ne individualus pasirinkimas. Prieš išvykdamas emigrantai tariaisi su savo šeimos nariais, artimaisiais, esančiais kilmės šalyje ir jau gyvenančiais tikslu šalyje. Sprendimas emigruoti priimamas kolektyviai.

2. B - resursai

- B – resursai, padedantys šeimai įveikti stresą, valdyti įvykusius pokyčius. Resursai skirstomi į individualius, šeimos ir bendruomeninius.
- Resursai analizuojami remiantis tokio atotolio šeimos apibūdinimu: atotolio šeima - tai išplėstinė šeima (kelių kartų, giminystės ryšiais susijusių asmenų) arba socialinė šeima (siejama išorinių ar vidinių, tačiau nebūtinai giminystės ryšių). Vienam iš tėvų arba abiem tėvams emigravus, į šeimą įtraukiami kiti asmenys (globėjai, seneliai, draugai ir pan.), kurie rūpinasi Lietuvoje pasilikusiais vaikais.
- Nagrinėjant atotolio šeimas svarbūs reikšmingų kitų, mainų, interaktyvūs, globalūs tinklai. Reikšmingų kitų tinklai - tai žmonės, kuriems individas įsipareigojęs emociškai ir psichologiškai, kurie įtakoja individo asmens tapatumą. Reikšmingų kitų tinklai apima apie 5

narius. Mainų tinklus sudaro žmonės, kurie teikia materialinę ir emocinę pagalbą. Šiems tinklams – reikšmingų kitų bei mainų - priklausantys žmonės dalyvauja sprendimų priėmime, turi įtakos emigrantų apsisprendimui išvykti bei komunikacijai, paramai jau išvykus. Interaktyvūs tinklai apima žmones, su kuriais individas bendrauja, kurie suteikia pagalbą ir jos nesuteikia, globaliems tinklams priskiriami ir tie žmonės, kurie individo nepažįsta.

- Kalbant apie resursus, svarbu analizuoti reikšmingų kitų, mainų, interaktyvių ir globalių tinklų svarbą, atskleisti, kuriuose resursuose – individualiuose, šeimos, bendruomeniniuose – kuris tinklų tipas vaidina didžiausią vaidmenį.
- Atotolio šeimoje didelė reikšmė teikiama mainams – tiek materialiems, tiek emociniams. Emigrantai ir jų artimieji teikia paramą vieni kitiems. Pagrindinės paramos formos: rūpinimasis, finansinė ir praktinė parama; pagalba įsidarbinant, emocinė parama.

3. C - požiūris

- C – šeimos narių situacijos vertinimas. Šeimos, kurios į pasikeitusią situaciją sugeba žvelgti pozityviai, lengviau prisitaiko prie naujos situacijos. Labai svarbu, kad šeima sugebėtų įveikti stresinę situaciją ir sugebėtų mobilizuotis naujam laikinam ar ilgalaikiam gyvenimo tarpsniui.

4. X - pokytis

- X - yra šeiminių struktūros, vaidmenų ir tarpasmeninių santykių pokyčiai. Svarbu analizuoti, kaip šeimos susidoroja su stresinėmis situacijomis. Streso įveikimo strategijos sąveikauja tiek su šeiminių išteklių, tiek ir su stresinės situacijos suvokimu. Streso įveikimas yra tai, ką žmonės daro - tai yra konkretūs individų veiksmai, kuriuos jie atlieka, kad įveiktų stresą.

3.2. Atotolio šeimų atvejų analizė (gyvenimo istorijos socialinės dokumentikos laidoje „Emigrantai“)

Laida „Emigrantai“ – pirmoji specializuota socialinės dokumentikos laida apie emigrantų gyvenimus, jų problemas, pradėta rodyti per Lietuvos nacionalinį kanalą. Laidų analizė atlikta siekiant tęsti atotolio šeimų artikuliacijos viešajame diskurse tyrimą.

Ši laida analizei pasirinkta dėl to, kad tai – pirmoji laida, kurioje kalbama tik apie emigrantus ir tik su jais. Specializuotos laidos atsiradimas rodo, kad tema yra aktuali ir paklausi. Tai patvirtina ir laikas, kada rodomos laidos - 21 val.

Tyrimo organizavimas

Tyrimo tikslas - atskleisti atotolio šeimos vaizdavimo televizijos laidose „Emigrantai“ ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

- Analizuoti išvykimo priežastis ir motyvus, pristatomus televizijos laidose;
- Išskirti padedančius ir trukdančius emigrantų adaptacijai veiksnius;
- Nustatyti, kokių veiksmų imasi atotolio šeimos, siekdamos valdyti gyvenimo būdo pokyčius.

Tyrimo tezės:

- Išvykimo į kitą šalį motyvai yra ekonominio pobūdžio;
- Emigrantų adaptacijai svarbūs socialiniai mainai;
- Emigracija keičia šeimos struktūrą, vaidmenis šeimoje ir tarpasmeninius santykius.

Atranka

Analizei buvo atrinktos tik tos laidos, kuriose interviuojami atotolio šeimų atstovai. Atotolio šeima laikyta šeima, kai vienas ar abu tėvai išvyksta į užsienį, o jų vaikai lieka Lietuvoje. Iš 37 laidų buvo atrinkta 12 laidų, kuriose pasakojamos istorijos apie atotolio šeimas. Analizei naudojamos istorijos apie atotolio šeimas kaip dabartinį ir kaip praėjusį gyvenimo etapą. Viso analizuojama 13 istorijų.

Šiame darbe pateikta analizė susidarys iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje bus pateikta kiekybinė laidų „Emigrantai“ analizė. Kiekybinė analizė – tai formali statistinė laidų klasifikacija pagal pasirinktus kriterijus.

Antroje dalyje pateiksiu kokybinę laidų „Emigrantai” analizę. Kokybinė analizė – tai turininė laidų analizė, pritaikant pasirinktą teorinį modelį.

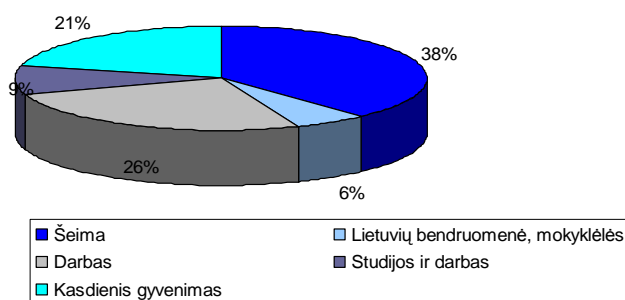
Kiekybinė laidų analizė

Laidos „Emigrantai” buvo pradėtos rodyti 2006 m. spalio 5d. Kadangi laidos teberodomos iki dabar, šio darbo analizė apsiriboja laidomis, rodytomis 2006 m. spalio 5 d. – 2007 m. spalio 25 d. imtinai. Taigi, į šį intervalą patenka 32 laidos.

Svarbu paminėti, kad dažniausiai vienoje laidoje parodoma ne viena gyvenimo istorija. Per visas 32 laidas buvo parodytos 86 emigrantų istorijos.

Visas analizuojamas istorijas galima sugrupuoti pagal turinį. Galima išskirti septynis kriterijus, į kuriuos patenka visos aukščiau išvardintos istorijos:

- 1) Istorijos apie šeimą – 33
- 2) Istorijos apie darbą – 22
- 3) Istorijos apie „kasdienį gyvenimą” – 18
- 4) Istorijos apie studijas ir darbą – 8
- 5) Istorijos apie lietuvių bendruomenę/ lietuvių mokyklėlę – 5

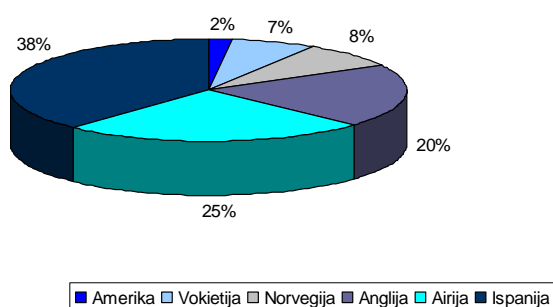

1 pav. Istorijos pagal turinį.

Laidos apie „kasdienį gyvenimą” – tai gyvenimo istorijos, kurios nėra susijusios su šeima, darbu, studijomis, lietuvių bendruomene bei lietuvių mokyklėle. Į šią grupę patenka istorijos apie gyvenimą svetimoje šalyje bei apie problemas, kurios nėra susijusios su darbu ar šeima.

Kitas laidų klasifikavimo kriterijus - tai tikslo šalys, į kurias yra ar buvo išvykę informantai. Laidose minimos 7 valstybės:

- 1) Amerika – 1 žmonių gyvenimo istorija
- 2) Vokietija – 5 žmonių gyvenimo istorija
- 3) Norvegija – 6 žmonių gyvenimo istorijos
- 4) Anglija – 16 žmonių gyvenimo istorijų
- 5) Airija – 21 žmonių gyvenimo istorijų
- 6) Ispanija – 32 žmonių gyvenimo istorijos

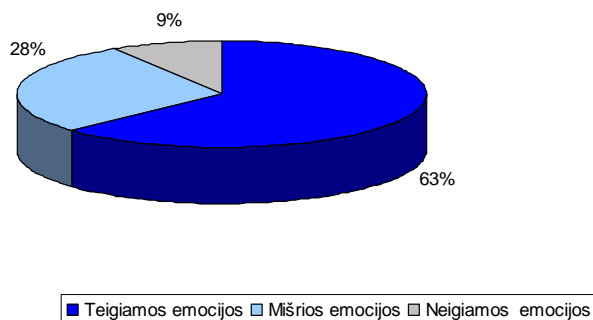

2 pav. Istorijos pagal tikslo šalį.

Taigi, daugiausia emigrantų istorijų yra pateikiama iš Ispanijos, o mažiausia - iš Amerikos. Apie istorijų pasirinkimą laidose nėra kalbama, todėl šio aspekto analizuoti negalima.

Kitas analizė pjūvis – emocinis kontekstas. Pagal tai, kokį emocinį atspalvį laidų dalyviai suteikia savo istorijoms, galima išskirti tris pagrindines grupes:

- 1) Teigiamos emocijos – 54 emigrantų istorijos
- 2) Mišrios emocijos – 24 istorijos
- 3) Neigiamos emocijos – 8 emigrantų istorijos

3 pav. Istorijos pagal emocinį turinį.

Taigi, didžioji dauguma laidose pateikiamų emocijų yra teigiamos. Į šią grupę patekusių istorijų pasakotojai teigia, kad jiems sekasi gerai, su rimtomis problemomis jie nesusiduria.

Antra grupė – mišrios emocijos reiškia emocijų pasikeitimą. Emigrantų emocijos pereina iš teigiamų į neigiamas, t.y. vėliau susiduriama su problemomis; arba emigrantų emocijos pereina iš neigiamą į teigiamas, t.y. pradžioje susiduriama su problemomis, kurios vėliau išsprendžiamos

Svarbiausias laidų klasifikacijos elementas - tai *šeiminis kriterijus*. Būtent pagal šį klasifikatorių buvo atrinktos istorijos kokybiniai analizei. Visas istorijas, kuriose pasakojama apie šeimas galima suskirstyti į dvi dalis:

- Emigrantų šeimos – šeimos, išvykusios gyventi į užsienį;
- Atotolio šeimos – šeimos, kuriose į užsienį išvykęs vienas tėvų/abu tėvai, o vaikas/ai gyvena Lietuvoje.

Galima išskirti pagrindinius žurnalistų klausimus, kuriuos jie užduoda atotolio šeimoms. Pagal tai galima spręsti, kokiais aspektais vaizduojamos atotolio šeimos televizijoje ir kokią informaciją gali suteikti šios laidos. Taigi, žurnalistų pateikiamus klausimus galima suskirstyti į keturias pagrindines grupes:

1. Gyvenimo pradžia išeivijoje;
2. Darbo paieškos, atlyginimas;
3. Šeima: šeimos santykiai, bendravimas su likusiais Lietuvoje šeimos nariais, išgyvenimai;
4. Ateities perspektyvos, planai grįžti į Lietuvą.

Kokybinė laidų analizė

Išvykimo motyvai ir sprendimo emigruoti priėmimas

Pagal R. Hill pokyčių šeimoje ABC-X modelį, „A“ yra įvykis, sukeliantis pokytį šeimos sistemoje. Atotolio šeimų atveju šis įvykis yra vieno ar kelių šeimos narių išvykimas. Išvykus šeimos nariui ar nariams, pasikeičia šeimos struktūra ir tai gali vesti į šeimos stresą, kuris gali pasireikšti ir baigtis įvairiomis formomis.

Verta panagrinėti išvykimo motyvus – kokias išvykimo priežastis nurodo informantai ir kaip priimamas sprendimas – ar tai individualus, ar kolektyvinis sprendimas?

Paklausti apie išvykimo motyvus, informantai išskiria tokias priežastis:

- Sunki materialinė padėtis;

„Dėl mažo atlyginimo. Vien dėl to, kad vaikas mokytusi, o aš viena pati neturėjau iš ko leisti.“ (Elena, Nr. 7(2007)).

„Ne dėl savęs, o dėl to, kad vaikui negali duonos ir pieno nupirkt. Tai buvo toks laikas, tikrai buvo toks laikas.“ (Rūta, Nr. 2).

- Nesėkmė darbo rinkoje (pvz.: prarastas verslas);

„Praradom savo verslą ir atvažiavom.“ (Rimas ir Milda, Nr. 33).

„Nuotykių ieškot mes neieškojom, gimė du vaikai, o vyrui buvo nesklandumų darbe, iš mano pusės pajamų nebuvo ir buvom priversti išvažiuoti.“ (Olga, Nr.11).

„Kai dar buvo tie kioskelių laikai ir kioskelį turėjau, ir bariuką turėjau, bet mokesčiai mus užspaudė.“ (Rimas, Nr. 1)

- Noras išbandyti kažką naujo;

„<...> išvažiuovom laimės ieškot.“ (Rūta, Nr.2).

„Gal norėjosi ir pakeist kažką gyvenime, išbandyti. Masė žmonių labai važiavo, nors kažkada esu sakęs, kad gyvenime nevažiuosiu į užsienį.“ (Arūnas, Nr.2).

- Išdidumo jausmas;

„Skurdas ir išdidumo jausmas išvijo iš gimtinės. Ant sprando nei vienam vaikui nesėdėsiu.“ (Genovaitė, Nr. 3(2007)).

- Vilties neturėjimas.

„Savęs išbandymas, iš neturėjimo vilties, nebuvo ką prarasti. Reikėjo kažką daryt.“ (Rūta, Nr. 2).

„Paprasčiausia važiavo trys žmonės ir buvo viena vieta ir sakau - važiuoju aš ir viskas. Vaikas auga, viena - ką daryt?“ (Neringa, Nr. 1)

Taigi, informantų minimi išvykimo iš Lietuvos motyvai yra dviejų rūšių - ekonominio ir emocinio pobūdžio. Informantai mini tokias ekonominio pobūdžio išvykimo priežastis kaip bloga materialinė padėtis, nesėkmė darbo rinkoje ir pan. Prie emocinių išvykimo motyvų galima priskirti tokius veiksmus kaip neviltis, noras išbandyti save, išdidumo jausmas. Informantų minimos išvykimo priežastys pateikiamos neigiamame kontekste, taigi, galima teigti, jog **emigruojama dėl stūmos iš Lietuvos veiksnių.**

Sprendimas išvykti – **kolektyvinis sprendimas**. Nors informantai nurodo, kad išvykti apsisprendė spontaniškai, sprendimas priimamas tariantis su šeimos nariais, emigravimo patirtį turinčiais draugais ar giminėmis. Didelę reikšmę apsisprendžiant turi reikšmingų kitų bei mainų tinklai – jiems priklausančių žmonių patarimai, rekomendacijos ir pan. Tai turi įtakos ir tikslo šalies pasirinkimui.

„Paprčiau draugų – paskambinkit, sužinokit, susiskambinom, pasakė, kiek mokėti, kad turėtum darbą ir kur gyventi. Tada būsi saugus. Keturiese sėdom, palikom šeimas ir važiavom.“ (Antanas, Nr. 10)

”Per įdarbinimo agentūrą. Draugai rekomendavo šitą agentūrą.“ (Mindaugas, Nr. 9).

„Visai atsitiktinai. Vyro sesuo buvo buvus ir mes taip sėdom į mašiną ir išvažiavom laimės ieškot.“ (Rūta, Nr. 2).

„Važinėjo mūsų draugai ir pasiūlė važiuot kartu <...>“ (Olga, Nr. 11).

Taigi, laidų analizė parodė, kad sprendimas išvykti priimamas spontaniškai, tačiau daug įtakos turi aplinkiniai, jau turintys emigranto patirties ir galintys suteikti informacijos, rekomenduoti. Sprendimo priėmimo dalyvauja reikšmingų kitų bei mainų tinklui priklausantys asmenys: šeimos nariai, giminės, artimieji.

Atotolio šeimų resursai

Pagal R. Hill pokyčių šeimoje ABC-X modelį, „B“ – tai resursai, kurie padeda šeimai įveikti stresą, valdyti pokyčius. Resursus autoriai skirsto į individualius, šeimos ir bendruomeninius. Kalbant apie šeimos resursus, informantai pabrėžia reikšmingų kitų svarbą: artimųjų, tėvų ir pan., o kalbant apie bendruomeninius resursus, svarbu atkreipti dėmesį į mainų ir interaktyvių tinklų įtaką.

Individualūs resursai:

Autoriai nurodo, kad individualūs resursai, padedantys šeimai įveikti pokyčius, gali būti finansiniai, išsilavinimo, sveikatos ir psichologiniai.

Analizuojamų laidų atveju **finansiniai** šeimos ištekliai tarnauja ne kaip resursai, padedantys šeimai įveikti stresą, o atvirkščiai, bloga materialinė padėtis minima kaip streso atsiradimo priežastis, pokytį šeimoje sukėlus faktorius.

„Gerai, jei turi už ką nupirkti nors duonos, tada jos ir gali mane smerkti. Bet vien dėl to labai daug tokių išvažiavusių.“ (Rūta, Nr. 2).

„Dėl mažo atlyginimo. Vien dėl to, kad vaikas mokytusi, o aš viena pati neturėjau iš ko leisti.“ (Elena, Nr. 7(2007)).

Kalbant apie **išsilavinimą**, informantai išskiria šalies, į kurią išvyko, kalbos mokėjimą. Informantai pabrėžia, kad be kalbos yra labai sunku susirasti darbą, pritapti svečioje šalyje. Dėl to kalbos nemokėjimas apsunkina adaptaciją. Laidų dalyviai iškelia tai kaip problemą, nes išvykdami dirbti į kitą šalį jie nemokėjo nei tos šalies kalbos, nei anglų kalbos.

„Dėl kalbos nemokėjimo dažniausiai kildavo bėdų.“ (Rūta, Nr. 2)

„Pirmas savaites tai būdavo taip, kad matai, kad ateina šeiminkas, tai bėgi kažkur iš kitos pusės, kad tik nesusitiktum, kad nereiktų kalbėt.“ (Olga, Nr. 11).

„Pradžioj buvo labai sunku taip kokius metus. Gyvenom vienkiemy... Nežinojimas kalbos, nežinojimas, kaip čia žmonės gyvena, kuo jie čia kvėpuoja...“ (Marina, Nr. 1)

Kalbant apie **sveikatą** kaip apie vieną individualių resursų dalį reiktų pastebėti, kad informantai emigracijoje dirba sunkius fizinius darbus, pvz. darbas šiltnamiuose, fermose, statybose, kavinėse, kempinguose ir pan. Šie darbai reikalauja ištvermės, fizinio pasiruošimo. Neretai fizinių darbų krūvis sukelia sveikatos problemų.

„Labai sunku dirbti. Vanduo apačioj, namukai kalnuose. Taip įsigijau kojų ligą.“ (Rūtas, Nr. 2)

„Viskas šalta, iš šaldytuvo, šaltas vanduo, rūbai drėgni, sakau, sirgdavo ir sirgdavo jisai [vyras]. (Giedrė, Nr. 9)

Analizuojant laidas galima pastebėti, kad **psichologinės** emigrantų savybės padeda įveikti šeimos stresą ir adaptuotis prie pakitusių savo ir šeimos gyvenimo sąlygų. Informantai mini tokias svarbias savybes kaip užsispyrimas, stiprybė, atkaklumas ir pan.

„Nepalūžau, tikėjau, kad tik laikinas išbandymas. Kiekvieną dieną mokiausi kalbos, rinkau emigrantams reikalingą informaciją. (Mindaugas, Nr.9)

Tiem, kurie ištvėrė ir iš Ispanijos negrižo, turėjo pasižymėti geležine valia ir atkaklumu.“ (Žurnalistė, Nr. 1)

Taigi, kalbėdami apie individualius resursus, informantai išskiria psichologines savybes (ištvermę, užsispyrimą), padedančias adaptuotis tikslo šalyje. Tačiau kiti individualūs resursai – finansiniai ištekliai, kalbos mokėjimas, sveikata – minimi kaip galintys padėti adaptuotis, tačiau kaip tik jų emigrantams ir trūko, šių resursų trūkumas apsunkino adaptaciją ir sukėlė papildomų problemų.

Šeimos ištekliai

Šeimos ištekliai yra kita resursų, padedančių šeimai įveikti stresą, dalis. Tai yra šeimos ryšys ir šeimos prisitaikymo gebėjimai. Tai susiję su reikšmingų kitų mainais. Analizuojant laidas galima pastebėti, kad emigrantai daug nekalba apie bendravimą su šeimos nariais, bendravimo formas. Tačiau informantai pabrėžia, kad šeimą skiriantis atstumas nėra didelis ir su savo šeimos nariais pasimatyti jie turi pakankamai galimybių juos lankant Lietuvoje arba juos pasikviečiant pas save. Tačiau yra atvejų, kai informantai prisipažįsta, kad bendravimo su artimaisiais trūksta.

“Susimatom su mama pakankamai, nuvažiuoju aplankyti.” (Neringa, Nr. 1)

„Labai pasiilgsti draugių. Bendravimo paprasto lietuviško.“ (Rūta, Nr. 2)

„Tėvai, svarbiausia tėvai, sesės - visus gi palikom. O aš tokia prieraiši, šitas dalykas pats baisiausias.“ (Rasa, Nr. 1).

Remiantis laidų analize, šeimos resursus galima suskirstyti į keletą grupių: fiziniai ir emociniai ryšiai bei pagalba. Kai kuriais atvejais sukuriami išplėstinė šeima, kai vaikai Lietuvoje paliekami globoti artimiesiems, seneliams. Verta pastebėti, kad į globos problemas laidose nekreipiamas didelis dėmesys, informantai užsimena, kad vaikai yra likę Lietuvoje, tačiau apie tai, kas juos globoja ir kaip vyksta bendravimas, kalbama mažai.

Fiziniai ryšiai ir abipusė pagalba

- Artimųjų pagalba įsidarbinant ir dirbant: informantai pabrėžia, kad šeimos nariai padėjo susirasti darbą, sukurti verslą ir pan.

„*Sesuo perskambino draugams, pasakė, kad brolis atvažiuos, lietuviai padeda, nuvežė – namą nudažyt.* (Rūta, Nr.2)

„*Sesuo užsiminė, kad yra dvi laisvos vietos žvėrelių fermoje.*“ (Arūnas, Nr. 2)

„*Žento sesuo pasiūlė patalpas. <...> Šeima padėjo, kiek galėjo, vyras statė, vaikai remontavo, visa šeima buvo įjungta.*“ (Genovaitė, Nr. 3(2007))

- Išplėstinės šeimos sukūrimas: informantai užsimena, kad Lietuvoje likusius jų vaikus globoja artimieji, seneliai. Taip į vaikų globą įtraukiant artimuosius sukuriama išplėstinė šeima.

„*Dukrą palikau artimiesiems Lietuvoje. <...> Daugiau nei du metus nemačiau dukros. <...> Atsivežiau ir atvažiavo padėt sesuo, mama. <...> Va šitaip su žmonių pagalba. Bet praktiškai vaikai manęs nėra matę (dirbo ir naktimis.) nemačiau nei kaip vaikščiot pradėjo, nei kaip dantys išdygo.*“ (Marija, Nr. 23)

„*<...> Kitais metais pajutom, kad galim stotis ant kojų, išvažiavau ir aš, palikau vaikus močiutei.*“ (Olga, Nr.11)

Emociniai ryšiai su tėvais ir vaikais

- Rūpinimasis artimaisiais: informantai išskiria rūpinimąsi kaip svarbų šeimą siejantį emocinį ryšį. Šiuo atveju tėvai rūpinasi savo vaikais, kartais šis rūpestis ir paskatina emigruoti, o vyresni vaikai rūpinasi tėvais, jų sveikata ir pan.

„*Buvau patekęs į tikrą vergovę, kuri tęsėsi atrodė visą amžinybę... bet turėjau galvot apie Lietuvoje likusius mažus vaikus ir žmoną.*“ (Mindaugas, Nr. 9)

„*Iš pradžių dirbau šiltnamyje ir vaikai pasakė – užteks. [prasadėjo problemos su sveikata] Baikim su žemės ūkiu.*“ (Genovaitė, Nr. 3 (2007))

„*Gaila buvo žiūrėt, kaip ji [mama] dirba. Tris kartus geriau bus čia negu Lietuvoje, nes tokio amžiaus žmonėm Lietuvoje nėra kur pasidėt.*“ (Marina, Nr. 1)

„*Sūnus suprato, kad mama ilgisi Lietuvos ir gyvena čia tik kad išlaikytų šeimą. <...> Nenorėjo išnaudoti mamos, dėl to iš karto ėmėsi darbų.*“ (Žurnalistė, Nr. 24)

- Paguoda ir ilgesys: paguoda ir ilgesys minimi dviem aspektais – tėvų ilgesys ir jų paguoda sunkiomis akimirkomis bei Lietuvoje likusių vaikų ilgesys. Informantai teigia, kad ieškodami paguodos skambindavo savo tėvams, kai kuriais atvejais netgi suartėdavo su tėvais išvykę,

emigracija pakeisdavo požiūrį į juos. Kalbant apie likusių vaikų ilgesį tėvai teigia, kad šalia ilgesį lydėdavo tokios emocijos kaip baimė, skausmas ir pan.

„Antrą dieną pradėjau verkti. Mamai kai paskambinau pirmą savaitę, sakau, mamyt, mane čia dievas nubaudė. Pas jus sode tik kašutes pasiimu gatavas, nei uogos nenuskindavau, o dabar taip dirbu šiltnamy...“ (Milda, Nr. 33)

„Po pirmų metų pajutau labai ilgesį tėvams. Labai pakeitė išvažiavimas požiūrį į tėvus, į Lietuvą. <...> Pirmais metais rašiau net laiškus tėvam, vaikam, po kelis į savaitę, net keista.“ (Olga, Nr. 11)

„Aš gi telefonu negalėjau su juo [kūdikiu] pakalbėt. Buvo labai didelė baimė, kad nepažins. <...> be raminančių neužmigdavau.“ (Rūta, Nr. 2.)

„Skambindavau į savaitę kelis kartus. Finansiškai tai man kainavo apie 4000 lt pokalbiams, nes paskambini, vaikas verkia, po kelių minučių vėl skambini, negali, širdis plyšta iš skausmo. Baisiausia tas buvo, kai maži vaikai.“ (Olga, Nr.11)

Taigi, šeimos resursai laidose yra dažna tema ir jai skiriama pakankamai daug dėmesio. Svarbiausi fiziniai ryšiai ir pagalba – tai pagalba įsidarbinant ir pagalba auginant vaikus Lietuvoje: šiuo atveju artimieji padeda adaptuotis tikslo šalyje, patys arba pasitelkdami pažįstamus padeda įsitvirtinti. Be fizinių ryšių informantai kalba apie emocinius ryšius: rūpinimasis tėvais, jų sveikata, rūpinimasis vaikais, jų gerove; paguoda, kurią emigrantams suteikia tėvai, tėvų ir Lietuvoje likusių vaikų ilgesys.

Bendruomenės ištekliai

Dar vienas resursų, pagelbėjančių šeimai streso atveju, yra bendruomenės ištekliai: už šeimos ribų esančių žmonių ar institucijų gebėjimai, kurie gali padėti šeimai įveikti stresines situacijas. Tai gali būti informacija ir kontaktai, socialinė, emocinė parama, pagarba. Šie ištekliai susiję su mainų tinklais bei interaktyviais tinklais. Remiantis laidų analize, bendruomenės išteklius, turinčius įtakos šeimos galima suskirstyti į turimus kontaktus ir informaciją bei emocinę paramą.

Laidų dalyviai pabrėžia, kad labai svarbu turėti *kontaktų ir informacijos* apie darbo sąlygas, įstatymus ir pan. Kontaktai su patirtį turinčiais emigrantais padeda gauti naudingos informacijos apie darbą, gyvenamą vietą, įstatymus, pagalbos suteikimą ir pan. Šie ištekliai pagelbėja jau sprendimo priėmimo procese: renkantis šalį, kur emigruoti, renkantis darbą ir pan. Pagalba gaunama ne tik iš pavienių asmenų, bet ir kuriamos lietuvių bendruomenės, kurios suteikia galimybę susipažinti, bendrauti, padėti vieni kitiems.

„Per bendravimą lietuvių, dirbantiems stuburą skauda. Vienas per kitą. [atidarė masažo saloną].
(Rasa, Nr.1)

„Pirmininkauju Frankfurto lietuvių bendruomenėj. Jau nuo pirmųjų dienų trūko bendravimo su tautiečiais.“ (Dovydas, Nr. 24)

Kalbant apie bendruomeninius išteklius, svarbu analizuoti interaktyvių tinklų įtaką. Labai svarbia informantai laiko *emocinę tautiečių ir tikslo šalies piliečių paramą*, palaikymą. Šiuo atveju kalbama apie žmones, kurie pagalbą suteikia ir apie tuos, iš kurių pagalbos tikimasi, tačiau ji nėra suteikiama. Šiuo aspektu informantų nuomonės išsiskiria: vieni mini, kad sulaukė paramos iš tautiečių, kiti atvirkščiai teigia, kad tik kitų tautybių žmonės teikė pagalbą, o iš lietuvių nesulaukė nei menkiausios paramos. Vienu atveju su tautiečiais susiklosto draugiški santykiai, kitais atvejais gali kilti konfliktai.

„Nebuvo pasiūlyta net kavos puodelis, daugiau net nešneku apie nusiprausimą, apie maistą, dar kažką. <...> Padėjo ukrainiečiai, patys neturėjo pinigų <...> ką sau pirkdavosi, tą ir man nupirkdavo, būtent vyrai ukrainiečiai, vieninteliai žmonės.“ (Marija, Nr. 23.)

„Trukdė kambariokams, nesutarimai. Kelios šeimos gyvena viename name, dėl šilumos, vaikam šalta, vyram šilta... norėjosi ramybės.“ (Mindaugo žmona, Nr. 9)

„Lietuviai nėra linkę bendrauti. Lietuvis retai kada padės.“ (Antanas, Nr. 10)

„Mariją sužavėjo ispanų rūpestingumas, sąžiningumas ir betarpiškas bendravimas – galima pasitikėti, jei visada išties pagalbos ranką. To jai trūko LT.“ (Žurnalistė, Nr. 23)

„Sako, kad nepadedą lietuviai – padeda. <...> Atvažiavo lietuvis, sako – reikia namą nudažyt.“ (Rūta, Nr. 2)

Informantai taip pat išskiria *santykius su darbdaviu*. Laidų dalyvių nuomonės apie darbdavius išsiskiria. Vienais atvejais informantai nukentėjo nuo darbdavių, buvo apgauti, o kitais atvejais įgijo jų pasitikėjimą, užsitarnavo pagarbą ir sulaukė pagalbos.

„Darbdavys labai priekaištavo dėl šeimos apsigyvenusios kartu.“ (Mindaugas, Nr. 9).

„Dušas fermoje ne karvėm, o žmonėm. Prausiesi, o už sienos karvės mūkia.“ (Arūnas, Nr. 2)

„Šeimininkai įvertino lietuvių darbštumą ir sugebėjimus. Nors dirbo nelegaliai, bet atlygino dosniai. (Žurnalistė, Nr. 2)

„Lietuviai darbštūs, darbdaviai pamatė ir pasitiki.“ (Antanas, Nr. 10)

Visų resursų apibendrinimą galima pavaizduoti lentele. Lentelėje yra susisteminti visi resursai, padedantys šeimai adaptuotis prie pakitusių gyvenimo sąlygų: individualūs ištekliai (finansiniai, ištekliai, išsilavinimas, sveikata bei psichologinės savybės), šeimos ištekliai (abipusė pagalba bei emociniai ryšiai) ir bendruomenės ištekliai (dalijimasis informacija ir emocinė pagalba). Prie kiekvieno iš išskirtų resursų pateikti laidų analizės metu atskleisti aspektai, apie kuriuos kalba patys laidų dalyviai (žr. Lentelę nr. 6).

6 Lentelė. Atotolio šeimų resursai

Resursai	Resursų tipai	Laidose minimi aspektai
Individualūs Ištekliai	Finansiniai ištekliai	Finansinių išteklių trūkumas minimas kaip emigracijos priežastis
	Išsilavinimas	Tikslo šalies kalbos nemokėjimas apsunkina adaptaciją
	Sveikata	Dirbant sunkius fizinius darbus reikalinga gera sveikatos būklė
	Psichologinės savybės	Emigrantui svarbios ir reikalingos savybės: tvirtumas, ištvermė, kantrybė, užsispyrimas
Šeimos ištekliai	Abipusė pagalba	Artimųjų pagalba įsidarbinant, prižiūrint vaikus ir pan.
	Emociniai ryšiai	Rūpestis, paguoda, palaikymas priimant sprendimus ir pan.
Bendruomenės ištekliai	Dalijimasis informacija	Patyrusių emigrantų patarimai, bendruomenėse suteikiama informacija ir pan.
	Emocinė pagalba	Lietuvių ir kitų tautybių žmonių užuojauta, palaikymas

Stresoriaus suvokimas

Svarbu atkreipti dėmesį į stresoriaus suvokimą, t.y. reikšmę, kurią šeimos nariai suteikia pokyčius sukėlusiam įvykiui. Analizė atskleidė, kad atotolio šeimų atveju stresorius yra tėvų ar vieno iš jų išvykimas į užsienį. Laidose interviuojami tik tėvai, dėl to galima analizuoti tik suaugusiųjų stresoriaus vertinimą. Kalbant apie stresą sukėlusio įvykio vertinimą, išsiskirai du aspektai:

- Emigracija kaip *galimybė*, t.y. *bandymas spręsti šeimai iškilusias problemas*. Emigracija vertinama kaip galimybė, informantai pateikia priežastis, dėl ko šeimoje įvyko pokytis, dėl ko jie išvyko dirbti į kitą šalį. Kai kuriais atvejais informantai mėgina pasiteisinti, kad nebuvo kitos išeities ir vertina savo išvykimą kaip vienintelę tuo metu galimą išeitį.

- Emigracija kaip *išsiskyrimas*. Nors išvykimas vertinamas kaip galimybė, tačiau greta pirmojo vertinimo jaučiamos ir neigiamos emocijos, kurias sukelia išsiskyrimas su artimaisiais. Informantai išvykimą sieja su liūdesiu, ilgesiu ir pan.

Atotolio šeimų patiriamo streso valdymas

„X“ yra pokytis, kuris problematišku tampa tada, kai jis sukelia nevaldomus pokyčius. Svarbu analizuoti, koks pokytis įvyksta ir ką šeima daro, stengdamasi įveikti stresą, suvaldyti pokyčius. Remiantis analizuojamomis laidomis, vieno ar kelių šeimos narių išvykimo sukeltą stresą galima suskirstyti į keturias formas pagal tai, kaip šeimos įveikė pokytį, kokių veiksmų ėmėsi, reorganizavo šeimą, siekdamas sumažinti arba visai panaikinti stresą.

- *Mobilizuojantis stresas*. Pirmoji išskirta šeimų grupė suvaldė iškilusį stresą, mobilizavosi ir dabar gyvena kartu su šeima, vaikais. Atotolio šeima šiems informantams buvo tik laikinas gyvenimo periodas, vedęs į emigrantų šeimą. Šeimos šiuo metu įsitvirtinę svečioje šalyje, kuria ateities planus ir grįžti į Lietuvą neketina. Informantai pabrėžia, kad svečioje šalyje susikūrė norimą gyvenimą.

„*Atsibodo, jis išvažiuoja, parvažiuoja, išvažiuoja, parvažiuoja, nu kiek taip galima gyvent? Yra šeima arba nėra šeimos.*“ (Daiva, Nr. 10)

„*Tikslas - aprūpinta senatvė. <...> Pensiją planuoja čia [Ispanijoje] užsidirbt. <...> dabar 3 iš 4 vaikų jau Ispanijoje.*“ (Žurnalistė, Nr. 3 (2007))

„*Dabar Mindaugas dirba mėgstamą staliaus darbą, gyvena jaukiame name ir turi daug laiko kelionėms su šeima. Apie tokį gyvenimą Airijoje ir svajotojo.*“ (Žurnalistė, Nr. 9)

„*Rasa džiaugiasi, kad vyras puikus stalius, vaikam gerai sekasi, o ir pati įgyvendino savo seną svajonę - įkūrė saloną.*“ (Žurnalistė, Nr. 9)

- *Traumatizuojantis stresas*. Antroji šeimų grupė planuoja grįžti į Lietuvą, nes svečioje šalyje nepavyko susikurti norimo gyvenimo. Informantai mini tokias priežastis kaip Lietuvoje likę artimieji, kitokia kultūra, kitokie žmonės, sunki adaptacija. Taip pat verta paminėti, kad vienu atveju šeima priverstinai tapo atotolio šeima, nes jiems gyvenant užsienyje dėl šeimoje kilusio konflikto iš jų socialinė tarnyba atėmė kūdikį ir jį atgavusi šeima abu savo vaikus išvežė į Lietuvą seneliams, nerimaudami dėl jų saugumo. Taip šeima tapo atotolio šeima, nors prieš tai gyveno visi kartu ir skirtis neketino.

„Traukia ištiesai namo, nepritapai čia ir nepritapsi. Ir žmonės, ir kultūra. Tikrai aš grįšiu namo, čia nėra ką kalbėt, tik klausimas – kada.“ (Arūnas, Nr. 2)

„Nepatinka man čia, man trūksta artimų žmonių. Ten mano mama, vaikai, anūkai. O čia priversta būti.“ (Milda, Nr. 33)

„Šiaip buvo labai gerai viskas šeimoj, o dabar sugriuvęs gyvenimas. Kažin, ar su mumis taip būtų pasielgę, jei mes nebūtumėm emigrantų šeima.“ (Renata, Nr. 3)

„Mes tada išbuvom 10 mėn. ir kai grįžom, aš niekad nepamiršiu to jausmo. Sūnyti čia aš, jis nekalbėjo, o padėjo verkt. Tai buvo tiek skaudu. Po to atpažino ir verkė vaikas. Niekad nepamiršiu to įsikabinimo. Ir nuo tada su vyru viską darėm, kad tą mažiuką pasiimt.“ (Rūta, Nr. 2).

- *Reorganizuojantis* stresas. Į trečiąją šeimų grupę įtrauktos šeimos, kurios reorganizavosi dėl iškilusio streso, dėl išvykimo sukkelto pokyčio: išsiskyrė su vyru, susikūrė naują gyvenimą, susirado antrąją pusę, ištekėjo ir pan. Šios reorganizuotos šeimos sukūrė naują gyvenimą užsienyje ir į Lietuvą grįžti neketina.

„Naujų darbų ėmėsi išsiskyrusi su vyru. Mama norėjo, kad vaikai augtų šiltuose namuose. <...>

Lietuvoje tokios harmonijos nebūtų susikūrus. Jei grįžtu atgal – nedvejodama sako: tikrai praeičiau tą patį iš naujo, nes vertėjo.“ (Žurnalistė, Nr. 23)

„Paprasčiausia, gyvenau ir sakau – užtenka gyvent vienai, per chat'ą susipažinom, pabendrauom gal 2 mėnesius, atvažiuo, susipažinom, metus padraugavom ir viskas, nuo to prasidėjo. Kiek čia gali šlaistyti vienas iš tikrųjų.“ (Neringa, Nr. 1)

- *Laikinasis* stresas. Paskutinė šeimų grupė – tai šeimos, kurios stresą suvokia kaip laikiną gyvenimo periodą, jis nemobilizavo, nereorganizavo šeimos. Tai - laikinas gyvenimo periodas, kurį informantai planuoja baigti ir įsitvirtinti, tęsti gyvenimą Lietuvoje su šeima.

„Mane traukia labai į LT. Ir vaikai, nesinori jiems psichologinių sunkumų. <...>Niekada nesakyk niekada. Gal būsiu priversta išvažiuot, jei nepasiseks LT. Bet tikiuosi, kad galbūt pagaliau rasiu kažką tokio, kad galėčiau nesiblaškyt jau.“ (Olga, Nr.11).

Apibendrinant televizijos laidų „Emigrantai“ analizę, galima daryti tokias išvadas:

- Kiekybinė laidų analizė parodė, kad dominuoja laidos, kuriose emigruojantys asmenys patiria teigiamas emocijas (63% visų istorijų) Pastebima emocijų dinamika: emocijų perėjimas iš teigiamų į neigiamas, kai su problemomis susiduriama praėjus kažkiek laiko po atvykimo į

užsienio šalį (9% istorijų) ir emocijų perėjimas iš neigiamų į teigiamas, kai su problemomis susiduriama emigracijos pradžioje (19% istorijų). Likusieji 9% visų istorijų – neigiamo emocinio turinio laidos.

- Šeimos tematika aptariama maždaug pusėje laidų, iš jų atotolio šeimos ypatumai pristatomi trečdalyje istorijų. Dažniausiai televizijos laidose pasakojama apie emigrantų šeimas, darbą, kasdienį gyvenimą. Taip pat aptiriamos tokios temos kaip studijos, Lietuvių bendruomenių ir mokyklėlių veikla, apie kurias bendrame istorijų kontekste kalbama mažiau nei apie atotolio šeimas.
- Atotolio šeimų atveju stresoriumi laikomas vieno ar abiejų tėvų išvykimas, su juo siejami struktūriniai, vaidmenų ir tarpusavio santykių pokyčiai šeimoje. Kalbant apie motyvus, laidų dalyviai išskiria tokias išvykimo priežastis kaip pinigai, nesėkmė darbo rinkoje, vilties neturėjimas, noras išbandyti kažką naujo. Sprendimas emigruoti priimamas spontaniškai, tačiau tam didelę reikšmę turi reikšmingi kitų tinklai – klausiami artimųjų ir šeimos narių rekomendacijų, patarimų ir pan.
- Informantai stresorių, t.y. išvykimą, aiškina dvejopai: išvykimas suteikia galimybę pasiekti savo tikslus, spręsti problemas, tačiau kartu išvykimas sukelia neigiamas emocijas dėl Lietuvoje likusių artimųjų.
- Kalbant apie šeimos resursus, padedančius prisitaikyti prie gyvenimo pokyčių, išskiriami individualūs resursai kaip psichologinės savybės (ištvermė, kantrybė), padedantys adaptuotis tikslo šalyje ir kiti resursai kaip prasta finansinė padėtis, prasta sveikata, kalbos nemokėjimas, apsunkinantys adaptaciją; šeimos resursai kaip fizinė pagalba (pagalba įsidarbinant) ir emocinė pagalba (paguoda, ilgesys, palaikymas); bendruomenės resursai taip pat skiriami į padedančius adaptuotis tikslo šalyje (informacija ir kontaktai, tautiečių ar tikslo šalies piliečių parama ir pagalba), tačiau kai kuriais atvejais minima, jog nebuvo sulaukta pagalbos iš tautiečių, darbdavio ir tai labai apsunkino prisitaikymą svečioje šalyje.
- Pagal tai, kaip atotolio šeimos įveikė vieno ar abiejų tėvų išvykimo sukeltus pokyčius, šeimos stresą galima skirstyti į keturias grupes: *mobilizuojantis stresas* (atotolio šeimos tampa emigrantų šeimomis), *traumatizuojantis stresas* (atotolio šeimoms nepavyko adaptuotis tikslo šalyje, planai siejami su Lietuva, atotolio šeimos tampa susivienijusiomis šeimomis dėl nepasiteisusių streso įveikos mechanizmų), *reorganizuojantis stresas* (pakito atotolio šeimų struktūra – įvyko skyrybos, buvo sukurta nauja šeima, atotolio šeima tampa šeima po skyrybų, pakartotinės santuokos, sugyventinių šeima) ir stresas kaip *laikina būklė* (atotolio šeima – tik

laikinas gyvenimo periodas, ateityje planuojama gyventi Lietuvoje kartu su šeima, atotolio šeimos tampa susivienijusiomis šeimomis dėl pasiteisinusio streso įveikos mechanizmu).

3.3. Laiškų analizė (Vilniaus Užupio gimnazijos moksleivių laiškai)

Pastaraisiais metais dėmesys emigracijos reiškiniui pasireiškia įvairiuose lygmenyse: šis reiškinys aktualus žiniasklaidoje, politikoje, akademiniam diskurse, į jį taip pat atkreipė pedagogai.

2007 metų kovo 11 dienos proga Užupio gimnazijoje Vilniuje pedagogai suorganizavo akciją, kurios metu mokiniai rašė laiškus emigrantams. Pedagogai siekė šia akcija atkreipti dėmesį į emigracijos mastus Lietuvoje. Kitas akcijos tikslas – atkreipti moksleivių dėmesį į emigraciją bei priversti susimąstyti, ar verta emigruoti. Buvo tikimasi šios akcijos metu parašytus laiškus perduoti emigrantams, pasitelkiant į pagalbą tikslo šalių ambasadas. Tačiau pradinis tikslas nebuvo įgyvendintas, nes ambasados nesusidomėjo akcija. Tačiau gimnazijos mokinių laiškais susidomėjo žurnalistai, apie akciją buvo parašytas straipsnis laikraštyje „Verslo žinios“ („Verslo žinios“, 2007 09 13d.). Taip pat buvo planuota išleisti knygą su gražiausiais laiškais bei tęsti tradiciją ir kitais metais.

Ši akcija – emigrantų sugražinimo priemonių dalis. Jau yra organizuota akcijų tuo pačiu tikslu. Vienas iš pavyzdžių - Viešosios politikos ir vadybos instituto 2005 metais atliktas mokslinis tyrimas, kurį iniciavo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Tyrimo metu buvo nagrinėjama emigrantų sugrįžimo problema. Atliekant tyrimą, naudotasi įvairiais šaltiniais – analizuota oficialioji statistika, sociologinių apklausų duomenys, teisės aktai, įvairūs tyrimai, spaudos straipsniai bei aktuali informacija iš interneto naujienų portalų ir svetainių. Taip pat atlikti interviu su svarbiausių migracijos klausimais dirbančių institucijų Lietuvoje atstovais, užsienyje dirbančiais emigrantais iš Lietuvos bei į Lietuvą iš užsienio sugrįžusiais asmenimis, kalbėtasi su lietuvių migracijos klausimais besidominčiais ekspertais. Užupio gimnazijos akcija nuo panašius tikslus keliančių akcijų skiriasi tuo, kad šiuo atveju klausiami moksleivių nuomonės, jų požiūrio į emigraciją, iškeliami migracijos motyvai ir pasekmės moksleivių požiūriu. Būtent dėl to akcija yra įdomi, nes dažnu atveju atliekant tyrimus kalbama vaikų vardu, t.y. klausiami suaugusiųjų nuomonės apie vaikų požiūrį, jausmus ir pan.

Tyrimo tikslas - atskleisti Užupio gimnazijos moksleivių požiūrį į emigraciją iš Lietuvos.

Tyrimo uždaviniai:

- Analizuoti, kokios emocijos vyrauja moksleivių laiškuose;
- Nustatyti, kokias emigravimo priežastis, motyvus, pasekmes iškelia moksleiviai;
- Išsiaiškinti moksleivių požiūrį į emigrantus.

Tyrimo tezės:

- Moksleivių laiškuose vyrauja teigiamos emocijos;
- Moksleiviai emigracijos priežastimis laiko ekonominius veiksnius;
- Moksleivių laišku tikslas – paskatinti emigrantus sugrįžti.

Tyrimo organizavimas

Tyrimui buvo naudoti visi 113 moksleivių parašytų laiškų. Tyrime atliekama kiekybinė laiškų analizė, kurioje pateikiama statistinė laiškų klasifikacija ir kokybinė analizė, kurioje analizuojamas laiškų turinys ir juose keliamos problemos.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Adresato šalis

Akcijos metu viso buvo parašyta 113 laiškų, kurių autoriai – moksleiviai. Iš jų 69% laiškų nebuvo skirti į konkrečią šalį emigravusiam Lietuviui. 11% laiškų buvo adresuoti Airijoje, 7% Anglijoje, 4% Ispanijoje gyvenančiam emigrantui. Likusieji 9% laiškų skirti kitose šalyse šiuo metu gyvenantiems Lietuviams: Portugalijoje, JAV, Kanadoje, Prancūzijoje, Austrijoje, Italijoje ir kt. Taigi, dauguma laiškų nebuvo tapatinami su konkrečia šalimi.

Kreipinys

Svarbu atkreipti dėmesį į pasisveikinimą, kuriuo pradedamas laiškas. Pasisveikinimas yra pirmas veiksnys, sukuriantis tam tikrą nuotaiką, parodantis požiūrį į adresatą. Kalbant apie šį analizės pjūvį, reiktų pastebėti, kad beveik pusėje laiškų (48%) pasisveikinime naudojami kreipiniai, tapatinantys emigrantus su Lietuva: „lietuvi“, „tautiet“, „Lietuvos piliet“, „gimtini“, „bendratauti“. 5% atvejų pasisveikinime naudojami žodžiai „emigrante“, „išvykėli“, taip emigrantus atskiriant nuo savęs. Likusiais atvejais laiškas pradedamas tiesiog pasisveikinimu.

Taigi, puse atvejų *moksleiviai tapatina emigrantus su Lietuva*, tuo pačiu su savimi, sukelia bendrumo jausmą, neatskiria jų.

Laiškų nuotaika

Kitas svarbus analizės pjūvis – nuotaika, kuri vyrauja laiškuose. Daugumoje laiškų (74%) atsispindi teigiama nuotaika: emigrantų palaikymas, skatinimas ir pan. Likusieji laiškai (26%) parašyti su neigiamu atspalviu – moksleiviai kaltina emigrantus, pašiepia ir pan. Į emigraciją kaip patį reiškinį dauguma moksleivių žvelgia iš neigiamos pusės (beveik 80% laiškų), pabrėžiamos neigiamos šio reiškinio pasekmės Lietuvai, tačiau kalbant apie emigrantus išryškėja priešinga tendencija – į juos žiūrima daugiausia su teigiamomis emocijomis (74%), rodomas supratimas, palaikymas, teisinimas ir pan.

Laiškų turinys

Kalbant apie kokybinę analizę, svarbu atkreipti dėmesį, kokias emigracijos priežastis išskiria mokiniai. Kalbant apie motyvus, mokinių išskiriamas emigracijos priežastis galima suskirstyti į dvi dalis: neigiamus stūmos veiksnius ir teigiamus traukos veiksnius:

- *Stūmos veiksniai*: laiškuose moksleiviai mini neigiamus veiksnius, dėl kurių išvykstama iš Lietuvos. T.y. materialinės priežastys (maži atlyginimai Lietuvoje), darbo stygius, prasta ekonominė ir politinė priežastis;

„Sutinku, kad šiuo metu yra daug problemų pas mus, kainos kyla, o atlyginimai – beveik ne. Dėl to pabėgai.“ (Nr. 72)

„Dauguma piliečių žvangančio pinigų ar sunkaus, vargingo gyvenimo prispiriami lekia į užsienį.“ (Nr. 21)

„Pati Jus puikiai suprantu: galbūt Lietuvoje Jūs neradote laimės, galbūt neradote jokių perspektyvų kilti karjeros laiptais, nematote savo vaikų ateities...“ (Nr. 107)

- *Traukos veiksniai*: laiškuose minimi ir teigiami veiksniai, dėl kurių išvykstama į kitą šalį, tai: geresnis pragyvenimo lygis, siekis užsitikrinti gerbūvį, sukurti geresnę ateitį vaikams, socialinės garantijos, karjeros galimybės, linksmybės, geresnis gyvenimas, antrosios pusės paieškos.

„Tu gyveni Anglijoje, Airijoje, o gal kitame pasaulio kampelyje, ieškojai ten laimės, pinigų, geresnio gyvenimo, šeimos, šviesios ateities.“ (Nr. 61)

“Suprantamos priežastys, aš ir pati matyt emigruosiu iš Lietuvos ieškodama geresnio gyvenimo.” (Nr. 75)

Moksleivių laiškuose galima pastebėti tam tikras tendencijas: kai kuriuose laiškuose atsispindi teigiamos emocijos, gailestis, prašymas, kituose, atvirkščiai, jaučiamas pyktis, kaltinimai ir pan. Stiprios emocinės raiškos laiškuose moksleiviai akcentuoja artimuosius ir apskritai tautiečius, pabrėžia reikšmingų kitų ir interaktyvių mainų svarbą. Taigi, pagal turinį mokinių laiškus galima suskirstyti į 3 grupes:

- Skatinantys grįžti – prašymo formos laišškai (47%);
- Palaikantys išvykusius laišškai (31%);
- Kaltinantys laišškai (22%).

Pirmai grupei priskirti laišškai **skatina emigrantus grįžti** į tėvynę prašymo forma. Tokio pobūdžio laišškai sudaro didžiausią dalį – beveik pusę visų laiškų (47%). Moksleiviai šiuo atveju pateikia emigrantams priežastis, dėl kurių jie turėtų grįžti atgal į Lietuvą:

- Gerėjanti Lietuvos padėtis: moksleiviai įtikinėja emigrantus, kad padėtis Lietuvoje gerėja, gerėja ekonominės sąlygos, jau yra darbo, atlyginimai didesni ir pan.

„<...> Lietuvai reikalingi protingi ir darbštūs žmonės <...> pas mus padėtis gerėja, todėl kviečiu grįžti į Lietuvą.“ (Nr. 8)

- Tėvynės gerovė: moksleiviai skatindami grįžti pabrėžia, kad Tėvynei reikia, kad emigrantai grįžtų, išvykusieji skatinami galvoti apie Tėvynės gerovę, grįžti ir kurti ateitį kartu;

„Mums išties trūksta tvirtos ir stabilios asmenybės, rimtų asmenybių, sugebančių atstovauti šali, o tai galėtumėte būti jūs, taip visi kartu kurtume šviesią Lietuvos ateitį, garsintume jos vardą.“ (Nr. 48)

- Fiziniai veiksniai: moksleiviai primena emigrantams, kokia graži Lietuvos gamta, kad Lietuvoje turime krepšinių, alų, cepelinus, gražius miestai ir pan.

„Kuo gali didžiulis lietuvis: Baltijos jūra, krepšiniu, alumi, Gedimino pilim, siaurom senamiesčio gatvelėm, neseniai įvykusia Kaziuko muge, Kaunu, Vilniūm, dainininkais, na ir žinoma cepelinais...m... sudominau?“ (Nr.66)

- Emociniai veiksniai: emigrantai skatinami grįžti dėl namų, artimųjų ilgesio, meilės jiems, brangių Lietuvoje paliktų prisiminimų ir pan. Moksleiviai pabrėžia reikšmingų kitų svarbą.

„Būdama tavo vietoj, atsisėdus prie pietų stalo, kiekvieną kartą užuosčiau močiutės virtų cepelinų kvapą <...>“ (Nr. 35)

„Juk niekur niekur kitur, kad ir kaip gražu ir nauja ar nematyta tai būtų, niekur nepajusi to, ką pajutai ir patyrei čia.“ (Nr. 41)

Taigi, skatinančių grįžti laiškų pirmose trijose grupėse akcentuojama interaktyvių mainų svarba: emigrantai tapatinami su lietuviais, su tautiečiais, su Lietuva, Tėvyne. Moksleiviai stengiasi parodyti bendrumą, priklausomybę, akcentuoja tapatybę. Paskutinėje grupėje dėmesys sutelkiamas į reikšmingus kitus – šiuo atveju akcentuojami jausmai artimiesiems: tėvams, giminėms, draugams ir pan.

Kitokio pobūdžio teigiamos emocijos randamos laiškuose, kuriuose moksleiviai **palaiko išvykusius** emigrantus ir drąsina juos toliau tęsti gyvenimą svetur. Tokie laiškai sudaro beveik trečdalį visų laiškų – 31%. Šiuo atveju laiškus galima suskirstyti į tris grupes:

- Palaikantys emigrantus: moksleiviai palaiko emigrantų apsisprendimą išvykti ir linki sėkmės bekuriant gyvenimą svetur.

„Svarbiausia, kad jaustumėtės gerai, kad būtumėt sveiki ir laimingi kitoje šalyje <...> (Nr. 33)

- Palaikantys, bet orientuoti į tautiškumą: moksleiviai palaiko emigrantus, supranta juos, tačiau užsimena, kad reiktų prisiminti Lietuvą, būti lietuviais, garsinti Lietuvos vardą svetur ir pan.

„Galbūt ten nuvykus Jums atsivėrė naujas gyvenimas, vėl viskas iš pradžių <...> Telinkiu nepamiršti tėvynės, meilės jai ir nepamiršti dar būtina čia atvykti. Sėkmės!“ (Nr. 1)

- Sekantys emigrantų pavyzdžiu: šiuo atveju laiškuose moksleiviai teigia, kad supranta emigrantų apsisprendimą ir prisipažįsta, kad patys ketina išvažiuoti iš Lietuvos, ieškodami geresnio gyvenimo.

„Gal kada nors ir pati išvyksiu į kitą šalį padirbėt, o gal gyvent. Gyvenimas parodys. Iš visos širdies linkiu sėkmės.“ (Nr. 32)

Taigi, antroje laiškų grupėje demonstruojamas supratimas, atsiribojama nuo emocijų, spaudimo, juose nėra stipriai reiškiamų emocijų.

Trečioji laiškų grupė – **kaltinantys laišškai**, kurie sudaro mažiausią dalį - 22% visų laiškų. Šiuo atveju laiškuose atsispindi neigiamos emocijos, nuoskauda, nepritrimas ir pan. Trečiajai grupei priklausančius laiškus galima suskirstyti į keletą pogrupių pagal turinį:

- Kaltinantys laišškai: moksleiviai kaltina emigrantus už materializmą, už tai, kad jie „paliko“, „išdavė“, „pabėgo“, „nuvylė“ tėvynę, artimuosius, savo vaikus ir pan. Šiuo atveju pabrėžiamos neigiamos išvykimo pasekmės reikšmingiems kitiems.

„Tačiau skaudžiausias emigrantų paliekamas pėdsakas yra jų šeimos nariai, vaikai. Kartais nesupranti, kodėl gyvendamas Lietuvoje esi priverstas beveik kiekvieną dieną girdėti sociologų prognozes apie didėjantį „šeimų per atstumą“ skaičių, paliktus su seneliais vaikus „sulaužytais likimais“ ir panašius dalykus.“ (Nr. 40)

„Bet susimąstykite, ar artimiems žmonėms, jūs užauginusiems tėvam yra labai džiugu <...> ar giliai širdy jie nėra nusivylę? Manau, kad taip.“ (Nr. 111)

- Pašiepiantys laišškai: kai kuriuose laiškuose emigrantai net pašiepiami dėl užsienyje dirbamo darbo pobūdžio, į emigrantus žvelgiama „iš aukšto“, teigiama, kad jie nesugeba susitvarkyti su savo problemomis.

„<...> aš abejoju, ar kas nors trykšta laime, dirbdamas žemės ūkyje, gamykloje, o dažnai ir viešnamyje. Nejaugi nesinori siekti daugiau?“ (Nr. 71)

„Linksma ten užsieny, tiesa? Turbūt už lengviausią darbą gaunate daugiau nei mano mama, tėtis, senelis ir močiutė kartu sudėjus.“ (Nr. 100)

Taigi, kaltinančiuose emigrantus laiškuose moksleiviai reiškia stiprias neigiamas emocijas, akcentuojamos pasekmės artimiesiems.

Apibendrinant moksleivių laiškų emigrantams analizę, galima daryti tokias išvadas:

- Laiškų analizė parodė, kad moksleiviai neigiamai vertina emigraciją kaip reiškinį, sukeltą neigiamas pasekmes Lietuvai, tačiau į pačius emigrantus žvelgia daugiau iš teigiamos pusės: supranta emigrantus, mano, kad išvykimas buvo priverstinis, kad jie neturėjo kitos išeities ir pan.

- Kalbėdami apie motyvus, dėl kurių, moksleivių nuomone, lietuviai emigruoja, jie išskiria stūmos iš Lietuvos veiksnius kaip bloga materialinė padėtis, bloga ekonominė ir politinė Lietuvos padėtis, perspektyvų nematymas ir pan. ir priešingus tikslo šalies traukos veiksnius, kurie vilioja emigrantus išvykti: geri atlyginimai, galimybė susikurti gerbūvį, laisvalaikio praleidimo galimybės, karjeros perspektyvos ir pan.
- Kalbant apie laiškų turinį ir emocijas, atsispindinčias laiškuose, laiškus galima suskirstyti į keletą grupių. Pirmoji grupė - laiškai, kuriuose emigrantai skatinami grįžti. Šiuo atveju mokiniai vardija priežastis, dėl kurių Lietuvoje gera gyventi, kurios turėtų paskatinti emigrantus sugrįžti į tėvynę kaip pvz. emociniai veiksniai, fiziniai veiksniai, gerėjanti ekonominė padėtis ir pilietiškumas, siekis padėti Tėvynei. Kita laiškų grupė – laiškai, kuriuose palaikomas emigrantų sprendimas išvykti. Mokiniai šiuo atveju demonstruoja supratimą ir kai kuriais atvejais dėsto savo pačių planus išvykti iš Lietuvos. Paskutinė grupė laiškų – kaltinantys ir net pašiepiantys laiškai, kuriuose mokiniai kaltina emigrantus ir pašiepia dėl jų darbo svetur pobūdžio. Skatinant sugrįžti arba kaltinant emigrantus pabrėžiama reikšmingų kitų svarba, emigracijos pasekmės jiems.

IŠVADOS

1. Nuo 2004 metų emigracijos reiškinių tyrimuose didelis dėmesys skiriamas šeimai, tokiu būdu, makro lygmens analizė yra susiejama su mezo ir mikro lygmenimis. Šeimų analizei paprastai pasirenkamos ekonominės teorijos (Weiss, Massey, Stark, Piore, De Jong, Fawcett, Lee, Rooth ir kt.), didžiausią dėmesį skiriant emigrantų išvykimo motyvams. Duomenys apie emigracijos paliestas šeimas stokoja sociologinės teorinės refleksijos.
2. Po 2004 metų sustiprėjus emigracijos srautams, atotolio šeimų klausimai keliami žiniasklaidoje. Remiantis 2004 – 2006 metų internetinio portalo ir spaudos tyrimo rezultatais, pagrindinės su emigracija susijusios temos yra: išvykimo motyvai, emigracijos pasekmės Lietuvoje likusiems gyventi vaikams, jų globos klausimai.
3. Atotolio šeimos analizei pasirinktos R.Hillo, L. Ryan, J. Arango, J. Scanzoni, R. M. Milardo, B. Wellman, N. Charles teorinės priegigos. Analizei svarbūs R.Hillo šeiminio streso ABC – X modelis, L.Ryan emigracijos kaip nesėkmės darbo rinkoje aiškinimas, J. Arango sprendimo emigruoti kaip šeimos strategijos koncepcija, J. Scanzoni socialinės šeimos samprata, N. Charles šeiminių paramos samprata bei M. Milardo, B. Wellman socialinių tinklų teorija.
4. Remiantis R. Hill'o šeiminio streso modeliu bei L. Ryan, J. Arango, J. Scanzoni, R. M. Milardo, B. Wellman, N. Charles teorinėmis priegomis sudarytas atotolio šeimų tyrimo analitinis modelis:
 - Stresorius A - vieno ar abiejų tėvų išvykimas į užsienį, kuris sukelia pokyčius šeimos struktūroje, bendravime ir pan. Svarbu nagrinėti emigrantų motyvus. Migraciją galima vadinti įrankiu nesėkmės darbo rinkoje atveju. Kitas svarbus analizės pjūvis – sprendimo priėmimas. Sprendimas emigruoti laikomas šeimos strategija. Prieš išvykdamas emigrantai tariausi su savo šeimos nariais, artimaisiais, esančiais kilmės šalyje ir jau gyvenančiais tikslo šalyje. Emigrantų vaikus dažnu atveju kilmės šalyje prižiūri tėvai, artimieji, taip sukuriama išplėstinė ar socialinė šeima.
 - B – resursai, padedantys šeimai įveikti stresą, valdyti įvykusius pokyčius. Resursus galima skirstyti į individualius, šeimos ir bendruomeninius. Analizuojant resursus svarbu atkreipti dėmesį į reikšmingų kitų, mainų, interaktyvių ir globalių tinklų vaidmenį.
 - C – reikšmė, kurią šeimos nariai suteikia stresoriui, t.y. pokyčius šeimoje sukėlusiam įvykiui.

- X – šeimos strategijos, padedančios įveikti stresą, valdyti gyvenimo būdo, bendravimo pokyčius ir pan. Svarbu analizuoti, kokių veiksmų imasi atotolio šeimos, kaip reorganizuoja savo būtį, siekdamos suvaldyti pokyčių sukeltą stresą.
5. TV socialinės dokumentikos laidų „Emigrantai“ kiekybinė analizė leidžia daryti išvadą, kad laidose dominuoja istorijos, kuriose emigruojantys asmenys patiria teigiamas emocijas (63% visų istorijų). Šeimos tematika aptariama maždaug pusėje laidų, iš jų atotolio šeimos ypatumai pristatomi trečdalyje istorijų. Dažniausiai televizijos laidose pasakojama apie emigrantų šeimas, darbą, kasdienį gyvenimą.
 6. Laidų „Emigrantai“ turinio analizė leidžia daryti šias išvadas:
 - Informantų minimi išvykimo iš Lietuvos motyvai yra dviejų rūšių – ekonominio (bloga materialinė padėtis, nesėkmė darbo rinkoje ir pan.) ir emocinio pobūdžio (neviltis, noras išbandyti save, išdidumo jausmas). Svarbu paminėti, kad sprendimo išvykti priėmimas – kolektyvinis sprendimas, Nors sprendimas priimamas spontaniškai ir greitai, jo priėmimui didelę reikšmę turi „reikšmingų kitų“ ir mainų tinklai: šeimos narių, emigravimo patirtį turinčių draugų ar artimųjų patarimai, rekomendacijos.
 - Pagal tyrimo duomenis, atotolio šeimos stresą įveikti padeda *individualūs psichologiniai resursai* kaip ištvermė, kantrybė ir pan.; *fiziniai bei emociniai šeimos ryšiai ir pagalba* kaip pagalba įsidarbinant, socialinės šeimos sukūrimas, paguoda bei ilgesys; *bendruomenės resursai* kaip informacija, kontaktai, tautiečių ar kitų tautybių piliečių parama, lietuvių bendruomenių pagalba.
 - Stresoriui suteikiama dvejopa reikšmė – tiek teigiama (galimybė pasiekti tikslus), tiek neigiama (išsiskyrimas su artimaisiais). Informantai išvykimą vertina teigiamai – kaip galimybę užsidirbti, bandymą išspręsti problemas, išėitį iš sunkios padėties, tačiau kartu pabrėžiama neigiama išvykimo reikšmė šeimai, šeimos narių santykiams. Verta paminėti, kad laidose pateikiama tik išvykusiųjų tėvų nuomonė, vaikai nėra interviuojami.
 - Remiantis laidų analize, atotolio šeimos suskirstytos į keturias grupes pagal tai, kaip šeimos įveikė pokytį, kokių veiksmų ėmėsi, reorganizavo šeimą, siekdamos sumažinti arba visai panaikinti stresą. Išskirtas *mobilizuojantis stresas* (šeimos mobilizavosi ir sukūrė gyvenimą svetur); *traumatizuojantis stresas* (šeimos neįstengė adaptuotis ir planuoja grįžti į Lietuvą); *reorganizuojantis stresas* (pakito šeimų struktūra, organizacija, užsienyje sukurtos naujos

šeimoms ir pan.) ir *laikinasis stresas* (atotolio šeima kaip laikinas periodas, šeimos planuoja įsitvirtinti Lietuvoje).

7. Užupio gimnazijos moksleivių laiškų turinio analizė parodė, kad moksleiviai neigiamai vertina emigraciją – pabrėžia neigiamas šio reiškinio pasekmes Lietuvai. Tačiau į pačius išvykusiuosius moksleiviai žvelgia daugiau iš teigiamos pusės – pabrėžia, kad supranta išvykimo priežastis, palaiko ir pan. Laišką moksleiviai dažniausiai pradeda kreipiniu, kuris tapatina emigrantus su Lietuva („lietuvi“, „tautieti“ ir pan.), taip kuriamas bendrumo jausmas. Kalbant apie išvykimo motyvus, moksleiviai mini tiek stūmos (bloga materialinė padėtis, darbo stygius ir pan.), tiek traukos veiksnius (geresnės gyvenimo sąlygos, karjeros galimybės ir pan.).
8. Laiškų turinio analizė atskleidė skirtingus moksleivių požiūrius. Pagal turinį moksleivių laiškus galima suskirstyti į tris grupes: *skatinantys grįžti* laiškai (47% visų laiškų), kuriuose moksleiviai skatina emigrantus grįžti išryškindami, jų manymu, teigiamus gyvenimo Lietuvoje aspektus: gerėjanti ekonominė Lietuvos padėtis, tautiškumo jausmas, fiziniai veiksniai (Lietuvos gamta, maistas ir pan.) emociniai veiksniai (Lietuvoje likę artimieji, draugai, jų ilgesys ir pan.); *palaikantys emigrantus* laiškai (31% visų laiškų), kuriuose mokiniai pritaria išvykimui, demonstruoja supratimą išvykusiems, pasakoja apie savo planus išvykti ir pan.; *kaltinantys* laiškai (22% visų laiškų), kuriuos išreiškiamas mokinių nepasitenkinimas, emigrantai kaltinami išdavyste, palikimu, nuvylimu, pašiepiami. Skatinančiuose grįžti ir kaltinančiuose laiškuose moksleiviai reiškia stiprias teigiamas arba neigiamas emocijas, skiria didelį dėmesį emigrantų reikšmingiems kitiems: Lietuvoje likę emigrantų artimieji ir jų jausmai minimi kaip grįžimo ir kaip kaltinimo priežastys.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Adams B. N. Opportunity and the Family. // The American Journal of Sociology, Vol.78, Nr. 2, 1972, p. 471 - 481.

Arango J. Explaining migration: A Critical View. Oxford: Blackwell Publishers, 2000.

Bryceson D., Vuorela U. The Transnational Family (New European Frontiers and Global Networks). New York: Berg, 2002

Davis. K. E. Secual Bargaining: Power Politics in the American Marriage. J. Scanzoni, 1972. // Contemporary Sociology, Vol. 3, Nr. 2, 1974, p. 160-161.

Demografijos metraštis 2006. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2007.

Diamantides N.D. International Migration as a Dynamic Process. . // Kybernetes, Vol. 23, No. 5, 1994, p. 37 – 55.

Herma E. Migration as a Family Business: The Role of Personal Networks in the Mobility Phase of Migration. // International migration, Vol. 44 (4), 2006, p. 191 – 230.

Jordan B., Duvell F. Migration. The boundaries of equality and justice. Cambridge: polity press, 2003.

Juozeliūnienė I. Janas Trostas ir šeimos sociologija. Naujos tyrimo galimybės. Vilnius: garnelis, 2003.

Juozeliūnienė I., Kanapienienė L., Kazlauskaitė A. Atotolio šeima: užduotis šeimos sociologijai. // Sociologija. Mintis ir veiksmai, Nr.2, 2008 (spausdoje).

Leliūgienė I., Rupšienė L., Plavinskienė L. Tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaka vaikų socializacijai. // Specialusis ugdymas, Nr. 1(12), 2005, p. 35 – 44.

Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai. Vilnius: pilietinės visuomenės institutas, 2005.
[žiūrėta 2007m. sausio 17d.] Prieiga per internetą: www.civitas.lt/files/Emigracija.Pdf

Lietuvos ekonominė ir socialinė raida 2006. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2006.

Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija 2005. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, 2006.

Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2007.

Massey D. S., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor J. E. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. // Population and development review, Vol. 19, No. 3, 1993, p. 431-466.

McKenry P.C., Price Sh. J. Families coping with change. A conceptual overview. // Families and change (Coping With Stressful Events and Transition). London: Sage publications, 2005.

Miller, Sh. J. Family Life Cycle, Extended Family Orientations and Economic Aspirations as Factors in the Propensity to Migrate. // The Sociological Quarterly 17, 1976.

Ryan L. Family Matters: (E)migration, Familial Networks and Irish Women in Britain. // The sociological Review. Blackwell Publishing Ltd, 2004.

Scanzoni J. Contemporary Families and Relationships. Reinventing responsibility. USA: McGraw-Hill, Inc., 1995.

Scanzoni J. Family: Crises or change? // Christian Century, 1981, p. 794-799.

Scanzoni J., Marsiglio W. New Action Theory and Contemporary Families. // Journal of family issues, Vol. 14, No. 1, 1993, p. 105 -132.

Scanzoni L. D., Scanzoni J. Men, Women and Change: a Sociology of Marriage and Family. USA: 1981.

Sipavičienė A. International Migration in Lithuania: Causes, Consequences, Strategy. Vilnius: Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology, 1997.

Sipavičienė A. Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė. Vilnius: 2006;

Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., Mitrikas A.A., Maslauskaitė A. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: socialinių tyrimų institutas, 2003, p. 11-89.

Šalaševičiūtė S. Vaiko interesų atstovavimas tėvams išvykus dirbti ir gyventi į užsienį. Vilnius, 2007. [žiūrėta 2007m. lapkričio 3d.]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-233956523>.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

1 lentelė. Televizijos laidos, atrinktos turinio analizei.

Laidos nr.	Šalis	Turinys	Emocija
1	Anglija	Atotolio šeima	Mišri
4	Ispanija	Atotolio šeima	Teigiama
10	Ispanija	Atotolio šeima	Neigiama
3 2007	Ispanija	Atotolio šeima	Teigiama
24	Vokietija	Atotolio šeima	Teigiama
7 (2007)	Ispanija	Atotolio šeima	Teigiama
9	Airija	Atotolio šeima	Neigiama
33	Ispanija	Atotolio šeima	Teigiama
2	Norvegija	Atotolio šeima	Neigiama
23	Ispanija	Atotolio šeima	Mišri
25	Vokietija	Atotolio šeima	Teigiama
3	Airija	Atotolio šeima	Neigiama
8	Airija	Atotolio šeima	Teigiama

Priedas Nr. 2

2 lentelė. Moksleivių laiškų klasifikacija.

Nr.	Šalis	Pasisveikinimas	Turinys
1	Anglija	Laaabadiena :)	Palaikantis
2	Airija	Labas	Skatinantis
3	Airija	Labas	Palaikantis
4	Airija		Palaikantis
5	Airija	Sveiki	Palaikantis
6	Anglija	labas tautieti	Palaikantis
7	Anglija	-	Kaltinantis
8	Airija	Sveiki	Skatinantis
9	Anglija	labas emigrante	Skatinantis
10	Jokia	sveikas brangus lietuvi	Palaikantis
11	Airija	Sveiki	Palaikantis
12	Airija	Labas	Palaikantis
13	Airija	sveikas lietuvi	Kaltinantis
14	Airija	sveikas emigrante	Palaikantis

15	Airija	Sveiki	Palaikantis
16	Airija	sveiki...lietuviai	Skatinantis
17	Nenurodyta	Sveikas	Palaikantis
18	Anglija	mielas žmogau	Kaltinantis
19	Anglija	mielas lietuvi	Skatinantis
20	Airija	Labas	Palaikantis
21	Anglija	mielas žmogau	Skatinantis
22	Portugalija	labas LT pilietei	Palaikantis
23	Portugalija		Skatinantis
24	Austrija		Palaikantis
25	Prancūzija	Sveikas	Palaikantis
26	Ispanija	Labas	Palaikantis
27	Ispanija	Sveikas	Skatinantis
28	Ispanija	labas gerasis žmogau	Skatinantis
29	Nenurodyta	sveikas žmogau	Skatinantis
30	Olandija	Olandijos lietuvi	Kaltinantis
31	Italija	Sveiki	Palaikantis
32	JAV	Labas	Palaikantis
33	Kanada	laba diena, mielas tautietei	Palaikantis
34	JAV	Mielas emigrante	Skatinantis
35	Nenurodyta	labas lietuvi	Skatinantis
36	Nenurodyta	mielas lietuvi	Skatinantis
37	Nenurodyta	mielas lietuvi	Palaikantis
38	Nenurodyta		Skatinantis
39	Nenurodyta	mielas lietuvi	Skatinantis
40	Anglija	brangus tautietei	Kaltinantis
41	Nenurodyta		Skatinantis
42	Šveicarija	o brolau	Skatinantis
43	Norvegija	labas tautietei	Skatinantis
44	Nenurodyta	sveikas tautietei	Skatinantis
45	Nenurodyta	sveikas, brangus bendratauti	Palaikantis
46	Nenurodyta	sveikas, tautietei	Skatinantis
47	Nenurodyta	sveikas lietuvi	Skatinantis
48	Nenurodyta	Sveiki	Skatinantis
49	Nenurodyta	brangus lietuvi	Kaltinantis
50	Ispanija	sveikas broli lietuvi	Kaltinantis
51	Nenurodyta	sveikas drauge	Skatinantis
52	Nenurodyta	Sveikas Džonai (Jonai)	Skatinantis
53	Nenurodyta	labas emigrante	Kaltinantis

54	Nenurodyta		Palaikantis
55	Nenurodyta	labas drauge	Skatinantis
56	Nenurodyta		Palaikantis
57	Nenurodyta	Mielas emigrante	Kaltinantis
58	Nenurodyta	Labas	Kaltinantis
59	Nenurodyta	sveikas mielas lietuvi	Skatinantis
60	Nenurodyta	brangus lietuvi	Skatinantis
61	Nenurodyta	mielas emigrante	Skatinantis
62	Nenurodyta	dėdei emigrantui	Kaltinantis
63	Nenurodyta	Gerbiamas emigrante	Palaikantis
64	Nenurodyta	Sveiki	Palaikantis
65	Nenurodyta	Sveiki	Palaikantis
66	Nenurodyta	lietuvi!	Skatinantis
67	Nenurodyta	Labutis	Palaikantis
68	Nenurodyta	mielas lietuvi	Skatinantis
69	Nenurodyta	mielas lietuvi	Skatinantis
70	Nenurodyta	lietuvi!	Skatinantis
71	Nenurodyta	brangus išvykėli	Kaltinantis
72	Nenurodyta	Sveikas	Kaltinantis
73	Nenurodyta	lietuvi!	Kaltinanti
74	Nenurodyta	sveikas lietuvi	Kaltinantis
75	Nenurodyta	mielas lietuvaiti, sveikas emigrante	Palaikantis
76	Nenurodyta	brangus mano bičiuli, kuris bala žino kur	Skatinantis
77	Nenurodyta	Sveiki	Kaltinantis
78	Nenurodyta		Kaltinantis
79	Nenurodyta	Sveiki	Skatinantis
80	Nenurodyta	lietuvi!	Kaltinantis
81	Nenurodyta	lietuvi!	Skatinantis
82	Nenurodyta		Skatinantis
83	Nenurodyta	gerbiamasis buvęs Lietuvos pilietis	Palaikantis
84	Nenurodyta	mielas gimtaini	Kaltinantis
85	Nenurodyta	mielas lietuvi	Skatinantis
86	Nenurodyta	labas, lietuvi	Skatinantis
87	Nenurodyta	sveikas tautietis	Palaikantis
88	Nenurodyta	Sveikas	Palaikantis
89	Nenurodyta	mielas lietuvi	Kaltinantis
90	Nenurodyta	mielas Lietuvos pilietis	Skatinantis

91	Nenurodyta	Sveikas	Skatinantis
92	Nenurodyta	mielas drauge	Skatinantis
93	Nenurodyta	brangus lietuvi	Skatinantis
94	Nenurodyta	laba diena	Skatinantis
95	Nenurodyta	Sveiki	Skatinantis
96	Nenurodyta	brangus lietuvi	Skatinantis
97	Nenurodyta	sveikas lietuvi	Skatinantis
98	Nenurodyta	sveikas lietuvi (tikiuosi, dar galiu tave taip pavadinti?..)	Palaikantis
99	Nenurodyta	mielas tautieti	Skatinantis
100	Nenurodyta	lietuvi!	Kaltinantis
101	Nenurodyta	mielas lietuvi	Kaltinantis
102	Nenurodyta	sveikas žmogau	Skatinantis
103	Nenurodyta	mielas tautieti	Skatinantis
104	Nenurodyta	sveikas brangus lietuvi	Skatinantis
105	Nenurodyta	Žmogau	Skatinantis
106	Nenurodyta	Tautieti	Skatinantis
107	Nenurodyta	brangus lietuvi	Palaikantis
108	Nenurodyta	Labas	Kaltinantis
109	Nenurodyta	labas tautieti	Skatinantis
110	Nenurodyta	mieli lietuviai	Palaikantis
111	Nenurodyta	Sveiki	Kaltinantis
112	Nenurodyta	labas lietuvi	Palaikantis
113	Nenurodyta	drauge lietuvi	Kaltinantis